T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 SALGININDA YAŞADIKLARI KORKU İLE HEMŞİRELİK MESLEĞİNE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

İLKNUR YAZICIOĞLU

DANIŞMAN
PROF. DR. GÜLBEYAZ CAN

İÇ HASTALIKLARI HEMŞİRELİĞİ ANABİLİM DALI
İÇ HASTALIKLARI HEMŞİRELİĞİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL-2020

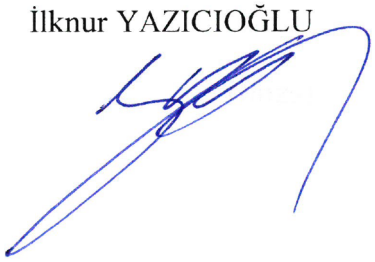
TEZ ONAYI

(Bu sayfa yerine, başarılı geçen Tez Sınavı sonrası sınav tutanağı ekinde yer alan Tez Onay sayfası gelecektir.)

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

İlknur YAZICIOĞLU

İTHAF

Tezimi, her daim takdir ettiğim vizyonu ve sevgi dolu kalbiyle beni iyilik ve doğruluk üzere yetiştiren biricik annem **AYTEN YAZICIOĞLU'** na ve bana hayatım boyunca örnek alacağım insani değerler ve çok kıymetli bir sevgi bırakan, özlemle andığım canım büyükbabam **MEHMET ZEKİ YAZICIOĞLU'** na ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Hemşirelik mesleğinin gelişmesinde ve söz hakkının artmasında emeği olan kıymetli danışmanım **Prof. Dr. Gülbeyaz CAN' a**,

Akademik gelişimimde ve tez sürecimde desteğini esirgemeyen **değerli hocalarıma**,

Beni tez sürecimde de yalnız bırakmayan, hayatımda oldukları için kendimi şanslı hissettiğim **biricik arkadaşlarıma** ve desteklerini uzakta dahi olsalar her daim hissettiren **kıymetli dostlarıma**,

Sevgi ve destekleriyle her zaman yanımda olan, varlıklarına minnet duyduğum **kocaman aileme**,

Tüm hayatımda olduğu gibi tez sürecimde de beni yalnız bırakmayan, varlıklarına şükrettiğim **annem Ayten YAZICIOĞLU' na**, **babam Metin YAZICIOĞLU' na**, **biricik kardeşim Mehmet Emin YAZICIOĞLU'na** ve **sevgili anneannem Nuriye ÖZER'e** teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI ..... İİ
BEYAN ..... İİİ
İTHAF ..... İV
TEŞEKKÜR V
İÇİNDEKİLER ..... Vİ
TABLOLAR LİSTESİ ..... Vİİİ
ŞEKİLLER LİSTESİ X
SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ ..... Xİ
ÖZET ..... Xİİ
ABSTRACT ..... Xİİİ
1. GİRİŞ VE AMAÇ 1
2. GENEL BİLGİLER 3
2.1. Covid-19 Küresel Salgını 3
2.1.1. Etyoloji 3
2.1.2. Epidemiyoloji 5
2.1.2.1. Bulaş Yolu 7
2.1.2.2. Klinik Özellikler 8
2.1.3. Tanı 8
2.1.4. Tedavi 9
2.1.5. Korunma ve Kontrol 11
2.1.6. Covid-19 Salgınının Ruh Sağlığına Etkisi 12
2.1.7. Covid-19 Sürecinde Hemşireler 14
2.1.8. Covid-19 Sürecinde Hemşirelik Öğrencileri 16
2.2. Hemşirelik Mesleği ve Mesleki Tutum 18
2.2.1. Hemşirelerik Mesleği 18
2.2.2. Mesleki Tutum 20
3. GEREÇ VE YÖNTEM 22
3.1. Araştırmanın Tipi ve Amacı 22
3.2. Araştırmanın Uygulandığı Yer ve Zaman 22
3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 22
3.4. Verilen Toplanması 22

3.5. Veri Toplama Araçları 23
3.5.1. Öğrenci Tanılama Formu 23
3.5.2. Kovid-19 Korkusu Ölçeği 23
3.5.3. Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği 23
3.6. Verilerin İstatistiksel Analizi 25
3.7. Araştırmanın Sınırlıkları 25
3.8. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri 25
3.9. Araştırmanın Etik Yönü 25
4. BULGULAR 27
4.1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerinin Dağılımı 28
4.2. Katılımcıların Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu 29
4.3. Katılımcıların Covid-19 Salgınına İlişkin Korkusu 30
4.4. Kişisel Özelliklerin Mesleki Tutuma ve Covid-19 Korku Düzeyine Etkisi 31
4.5. Mesleki Tutumun Covid-19 Korku Düzeyi ile İlişkisi 43
5. TARTIŞMA 44
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 54
KAYNAKLAR 55
EKLER 68
ETİK KURUL KARARI 76
KURUM İZNİ 77
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI 78
ÖZGEÇMİŞ 79

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2-1. 31 Ekim 2020 Tarihli Bazı Ülkelerin Covid-19 Salgınına İlişkin Total Vaka, Total Ölüm ve Yeni Vaka Sayısı 6

Tablo 4-1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerinin Dağılımı 28

Tablo 4-2. Katılımcıların Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu 29

Tablo 4-3. Katılımcılara ve Aile Üyelerine Covid-19 Pozitif Tanısı Konma Durumu .. 30

Tablo 4-4. Katılımcıların Covid-19 Korku Düzeyi 30

Tablo 4-5. Covid-19 Salgını Korkusunun Yaş ile İlişkisi 31

Tablo 4-6. Cinsiyetin Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 32

Tablo 4-7. Eğitim Yılının Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 33

Tablo 4-8. Medeni Durumun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 34

Tablo 4-9. Gelir Durumunun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 35

Tablo 4-10. Yaşadığı Yerin Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 36

Tablo 4-11. Çalışma Durumunun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 37

Tablo 4-12. Sağlık Güvencesi Olma Durumun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 38

Tablo 4-13. Kronik Hastalığı Olma Durumun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 39

Tablo 4-14. Mesleğini İsteyerek Seçme Durumunun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 40

Tablo 4-15. Covid-19 Pozitif Tanısı Konma Durumunun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 41

Tablo 4-16. Aileye Covid-19 Pozitif Tanısı Konma Durumun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi 42

Tablo 4-17. Mesleki Tutumun Covid-19 Korku Düzeyi ile İlişkisi 43

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2-1. SARS-CoV-2'nin elektron mikroskobu görüntüsü (Zhu ve ark. 2020) 4

SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ

ARDS : Akut solunum sıkıntısı sendromu

BT : Bilgisayarlı tomografi

DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü

HMYTÖ : Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği

ICTV : Uluslararası Virüs Taksonomisi Komitesi

RNA : Ribo nükleik asit

rRT-PCR : reverse transkripsiyon polimeraz zincir reaksiyonu

SARS : Severe acute respiratory syndrome

YÖK : Yükseköğretim Kurulu

ÖZET

Yazıcıoğlu İ., (2020) Hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 salgınında yaşadıkları korku ile hemşirelik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İç Hastalıkları Hemşireliği ABD. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Tanımlayıcı nitelikte olan bu çalışma hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 salgın sürecinde yaşadıkları korku ile hemşirelik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla planlandı.

Çalışma 27.07.2020 – 27.08.2020 tarihleri arasında Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri olmak üzere 324 öğrencinin gönüllü katılımı ile gerçekleştirildi. Gönüllü olan öğrencilerden onam alındıktan sonra öğrencilere Öğrenci Tanılama Formu, Kovid-19 Korkusu Ölçeği ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği online olarak uygulandı. Verilerin istatistiksel analizinde tanımlayıcı testler, Kolmogorov Smirnov testi, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis-H testi ve Spearman's Rho Korelasyon testi kullanıldı. Öğrencilerin kişisel özellikleri incelendiğinde; çoğunun kız (%77,8), bekar (%98,1), ailesiyle birlikte yaşadığı (%75,9) ve hemşirelik mesleğini isteyerek seçtiği (%86,1) görüldü. Öğrencilerin Covid-19 salgınına ilişkin korku düzeyi incelendiğinde kız, çalışmayan, mesleğinin isteyerek seçmemiş ve Covid-19 pozitif tanısı konan öğrencilerin korku düzeyinin diğer öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu; hemşirelik mesleğine yönelik tutumları incelendiğinde ise genel olarak olumlu tutuma sahip oldukları belirlendi. Covid-19 korkusunun mesleki tutum ile ilişkisi incelendiğinde anlamlı bir ilişki bulunmadı.

Sonuç olarak; hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 salgınına ilişkin orta düzeyde korku yaşadığı, mesleki tutumlarının olumlu olduğu ve salgında yaşadıkları korkunun, gelecek meslekleri olan hemşireliğe yönelik tutumları üzerinde etkisi olmadığı saptandı.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, pandemi, korku, öğrenciler-hemşirelik, mesleki tutum

ABSTRACT

Yazıcıoğlu İ., (2020) Investigation of the Relationship Between Nursing Stundents' Fear due to Covid-19 Outbreak and Their Attitudes towards Nursing Profession. İstanbul University-Cerrahpasa, Institute of Graduate Studies, Internal Medicine Nursing. Masters's Defree. İstanbul.

This descriptive study was designed to investigation of the relationship between nursing stundets fear due to Covid-19 outbreak and their vocational attitude.

The study was carried out with 324 volunteer students including 1st, 2nd, 3rd 4th grade of Maltepe University School of Nursing between 27 July 2020- 27 August 2020. After obtaining consent form from the volunteer students, the Student Identification Form, the Kovid-19 Fear Scale and the Attitude Scale towards the Nursing Profession were applied to the students online. In the statistical analysis of the data, descriptive tests, Kolmogorov Smirnov test, Mann Whitney U test, Kruskal Wallis-H test and Spearman's Rho Correlation test were used. When the personal characteristics of the students are examined; It was observed that most of them were girls (77,8%), single (98,1%), lived with their families (75,9%) and chose the nursing profession willingly (86,1%). The Covid-19 fear level of the students who ere not working, did not choose nursing profession willingly and were diagnosed Covid-19 positive was found higher compared to other students. Students attitudes towards the nursing profession was determined generally positive. When the relationship of Covid-19 fear with vocational attitude was examined, no significant relationship was found.

As a result of the research; it was found that nursing students experienced moderate fear of the Covid-19 outbreak, their vocational attitudes were positive, and the fear they experienced in the pandemic had no effect on their attitudes towards nursing which is their future profession.

Key Words: Covid-19, pandemi, fear, students-nursing, vocational attitude

1. GİRİŞ VE AMAÇ

31 Aralık 2019'da Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Çin Ülke Ofisi, Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde etiyolojisi bilinmeyen pnömoni vakaları bildirmiştir. 7 Ocak 2020'de etken daha önce insanlarda tespit edilmemiş yeni bir koronavirüs (2019- nCoV) olarak tanımlanmıştır. Ardından 2019-nCoV hastalığının adı Covid-19 olarak kabul edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü, Covid-19 salgınını 30 Ocak'ta "uluslararası boyutta halk sağlığı acil durumu" olarak sınıflandırmış, ilk salgının başladığı Çin dışında 113 ülkede Covid-19 vakalarının görülmesi, virüsün yayılımı ve şiddeti nedeniyle 11 Mart'ta küresel salgın (pandemi) olarak tanımlamıştır. Ülkemizde ise ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020'de saptanmıştır (Sağlık Bakanlığı 2020a s.7).

Yeni koronavirüs salgının bireylerin fiziksel sağlığı üzerindeki etkileri tüm dünyada büyük oranda ilgi odağı olurken, salgının ruh sağlığı üzerindeki etkileri göz ardı edilmemelidir. Covid-19'un hızlı bir şekilde bulaşması, ölümcül sonuçlar meydana getirmesi ve yayılımı azaltmak amaçlı alınan çeşitli tedbirler hem ülkemizdeki hem de diğer ülkelerdeki insanların ruh sağlığının olumsuz etkilenmesi açısından risk oluşturmaktadır (Satıcı ve ark. 2020). Covid-19 pandemisi panik bozukluğu, kaygı bozukluğu ve depresyonun da içinde bulunduğu birçok ruhsal sorunu tetiklemiştir. Bu süreçte salgının kişilerin fiziksel sağlığına etkisini inceleyen birçok araştırma yapılmasına karşın salgının ruh sağlığına olan etkisi üzerine yapılan araştırmalar sınırlıdır (Biçer ve ark. 2020).

Covid-19 pandemisi ile mücadelede özellikle sağlık çalışanları mücadelenin ön saflarında yer almaktadır. Sağlık çalışanlarının vazgeçilmez bir parçası olan hemşireler de içerisinde bulundukları bu olağanüstü süreçte artan iş yükü, yoğun stres ve enfekte olma riski ile çalışmaya devam etmektedir (Adhanom Ghebreyesus 2020).

Geleceğin hemşireleri olan hemşirelik öğrencileri de Covid-19 pandemisinden derinden etkilenmiştir. Hemşirelik öğrencileri Covid-19 salgını ile ilişkili artan korku, kaygı ve stres duygudurumlarıyla baş etmekte zorlandıklarını ve bu durumun eğitim süreçlerine olumsuz yansıdığını belirtmiştir. Mevcut salgından dolayı klinik uygulamaların yapılamaması, uygulamalı derslerin son derece önem taşıdığı bir bölüm olan hemşirelik bölümü öğrencileri için ayrı bir endişe kaynağı olmuştur (Kürtüncü ve Kurt 2020).

Öğrencilerin ileride yapacakları mesleğe yönelik olumlu tutuma sahip olması ve mesleği isteyerek seçmesi, başarılı bir çalışma hayatının sürdürülmesinde ve mesleğin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır (Atasoy ve Ermin 2016; Seval ve Sönmez 2020). Zencir ve Eşir'in hemşirelik öğrencileri ile yaptığı çalışmada (2016) hemşirelik mesleğini isteyerek seçen öğrencilerin mesleğe yönelik olumlu tutuma sahip olduğu saptanmıştır. Bu nedenle öğrencilerin seçtikleri mesleğe yönelik tutumlarının belirlenmesi ve olumlu yönde geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Semerci ve Semerci 2004).

Literatürde Covid-19 salgının hemşirelik öğrencilerinin eğitimine etkisi çokça yer alırken, salgının hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik mesleğine yönelik bakış açısını nasıl etkilediğine dair bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırma ile hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 pandemisine ilişkin korkusunun, gelecek meslekleri olan hemşireliğe yönelik tutumları üzerindeki etkisine dair bakış açısı sunulabilecektir.

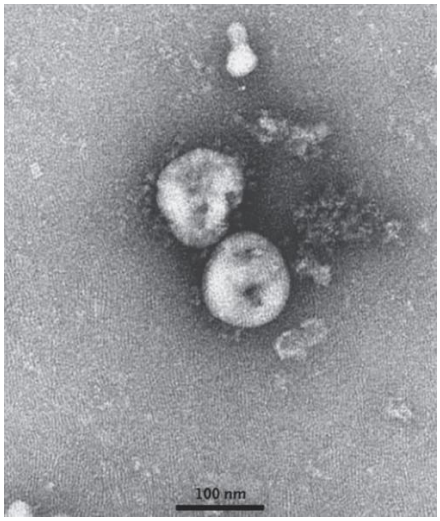
2. GENEL BİLGİLER

2.1. Covid-19 Küresel Salgını

Aralık 2019'un sonlarında Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde etyolojisi bilinmeyen pnömoni vakaları bildirilmiştir (WHO 2020a). İlk aşamada, çoğu hastanın Huanan deniz ürünleri toptancı pazarı ile temas geçmişine sahip olduğu saptanmış ve kısa süre sonra vaka sayısı çarpıcı bir şekilde artmıştır (Ahn ve ark. 2020; Chen, Zhou ve ark. 2020). 7 Ocak 2020'de Çin Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi tarafından bir hastanın boğaz sürüntüsünde yeni bir koronavirüs (novel coronavirus, nCoV) tespit edilmiş ve 12 Ocak 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bu virüsü 2019-nCoV olarak adlandırmıştır (WHO 2020a). 11 Şubat 2020'de virüs, Uluslararası Virüs Taksonomisi Komitesi (ICTV) tarafından, üyesi olduğu koronavirüs familyasındaki SARS-CoV'a benzerliğinden ötürü SARS-CoV-2 olarak yeniden adlandırmıştır (ICTV 2020). Ardından Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), SARS-CoV-2'nin neden olduğu hastalığı Koronavirüs Hastalığı-2019 (Covid-19) olarak açıklamıştır (WHO 2020b s.1). Durumun kötüleşmesi üzerine Dünya Sağlık Örgütü 30 Ocak'ta Covid-19 salgınını "uluslararası boyutta halk sağlığı acil durumu" olarak sınıflandırılmış ve 11 Mart'ta virüsün hızla diğer ülkelere de yayılması sebebiyle hastalık, küresel salgın (pandemi) olarak kabul edilmiştir (Zarocostas 2020; WHO 2020c s.2). 11 Mart aynı zamanda ülkemizde de ilk Covid-19 vakasının görüldüğü tarih olmuştur (Sağlık Bakanlığı 2020a s.7).

2.1.1. Etyoloji

Koronavirüsler (CoVs) büyük, zarflı, tek sarmallı pozitif duyarlı RNA virüsleri olup Coronaviridae virüs ailesinin alt grubu olan Orthocoronavirinae ailesinin üyeleridir. Orthocoronavirinae virüs ailesinin dört çeşidi mevcuttur, bunlar Alpha-coronavirus (α-CoV), Betacoronavirus (β-CoV), Gammacoronavirus (γ-CoV) ve Deltacoronavirüs (δ-CoV) olarak adlandırılır. SARS-CoV-2, Betacoronavirus cinsine ait olan yeni bir virüstür (Banerjee ve ark. 2019; Li, Liu ve ark. 2020;).

Şekil 2-1. SARS-CoV-2'nin elektron mikroskobu görüntüsü (Zhu ve ark. 2020)

Birçok koronavirüsün insanları ve çeşitli hayvanları enfekte ettiği bilinmektedir. Bazı koronavirüsler hayvanlardan insanlara bulaşarak insan popülasyonunda salgınlara neden olmuştur (Ahn ve ark. 2020). Günümüzde insanları enfekte edebilen yedi koronavirüs tespit edilmiştir. HCoV-229E, HCoV-NL63, HCoV-OC43 ve HKU1-CoV insanlarda bulunan ve yetişkinlerde sadece üst solunum yolu enfeksiyonlarına neden olan virüslerdir. SARS-CoV, MERS-CoV ve SARS-CoV-2 alt solunum yolu enfeksiyonlarına ve akut solunum sıkıntısı sendromuna (ARDS) yol açabilen hatta ölümle sonuçlanabilen şiddetli tipte hastalık yapan koronavirüslerdir (Chen, Liu ve ark. 2020).

2002 yılında ilk kez Çin'de görülen SARS-CoV (Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus), bulaştığı insanlarda şiddetli akut solunum yetmezliğine sebep olmuştur. Virüsün rezervuarını bazı kaynaklar misk kedisi bazı kaynaklar ise yarasa olarak göstermiştir (Menachery ve ark. 2015). 9 ay süren salgının sonunda 916'sı ölümle sonuçlanan 8422 vaka kaydedilmiş ve salgının ölüm oranı %10,9 olarak açıklanmıştır (Park ve ark. 2020).

2012 yılında ise Suudi Arabistan'da başlayan MERS-CoV (Middle East Respiratory Syndrome Coronavirus) salgını 2018 yılına kadar devam etmiştir. Virüsün deveden insanlara bulaştığı tespit edilmiştir. Salgın sonunda 2500'den fazla vaka saptanmış ve salgının ölüm oranı %34,4 olarak açıklanmıştır (de Wit ve ark. 2016; Lu ve ark. 2020). MERS-CoV salgını diğer koronavirüs salgınları içerisinde ölüm oranı en yüksek salgındır.

SARS-CoV-2 ilk olarak Aralık 2019'da, Çin'in Hubei eyaleti Wuhan kentinde Huanan deniz ürünleri toptancı pazarı ile etkileşimi olan insanlarda görülmüştür. İlk vaka, hastalığın başlamasından 6 gün sonra 26 Aralık 2019'da Wuhan Merkez Hastanesi'ne kaldırılan 41 yaşındaki erkek hastaydı. Ateş, kuru öksürük, ağrı ve halsizlik şikayetleri olan hastanın Huanan deniz ürünleri toptancı pazarında çalıştığı tespit edilmiştir (Wu ve ark. 2020). 31 Aralık 2019'da Dünya Sağlık Örgütü Çin Ülke Ofisi, Wuhan kentindeki etyolojisi bilinmeyen pnömoni vakaları hakkında bilgilendirilmiştir (Budak ve Korkmaz 2020). 7 Ocak 2020'de hastalığın etkeni olarak daha önce insanlarda tespit edilmemiş yeni bir tip koronavirüs (2019-nCoV) belirtilmiştir (WHO 2020a). Bulaştığı insanlarda akut solunum sıkıntısı sendromu (ARDS) ve pnömoniye hatta ölüme neden olabilen bu virüsün kaynağı henüz tam tespit edilmemiş olmasının yanı sıra yarasalar ya da pangolinlerden bulaşmış olabileceği düşünülmektedir (Cyranoski 2020; Ji ve ark. 2020).

Günümüzde insandan insana hızla bulaşan SARS-CoV-2, Çin dışında birçok ülkeye yayılmış; vaka sayısı milyonlara, ölüm sayısı ise yüz binlere ulaşmıştır. COVID-19 salgınının ölüm oranı %3,8 olarak tespit edilmiştir (Ahn ve ark. 2020). Kasım 2020 itibariyle salgın halen pandemi düzeyinde devam etmektedir.

2.1.2. Epidemiyoloji

Salgının başladığı Aralık 2019 tarihinden bu yana Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirilen Covid-19 vaka sayısı giderek artmaktadır (WHO 2020d s.2). Covid-19'un küresel yayılımının ilk aşamalarında Çin dışında tespit edilen vakalar, Çin'de enfekte olup ardından Çin dışındaki bölgelere seyahat eden insanlardı. İlk importe vaka Tayland'dan 13 Ocak 2020'de bildirilen 61 yaşındaki Çinli kadındır. Kısa sürede importe vaka bildirimi yapan ülke sayısı (Singapur, Japonya, Kore Cumhuriyeti (Güney Kore), Malezya, Vietnam, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya vb.) giderek çoğalmış Şubat ayı ortasından itibaren yurt içi bulaşların gerçekleştiği ülkeler (Güney Kore, İtalya, İran, Japonya vb.) görülmüştür (KCDA 2020; WHO 2020f s.3).

Pandeminin ilk başladığı yer olan Çin'deki vaka sayısı Mart 2020 başında azalmaya başlamış İran, Güney Kore ve İtalya'daki vaka sayısında ve bu hastalığa bağlı ölümlerde artış görülmüştür. İlerleyen süreçte önce Avrupa ardından Kuzey Amerika'da ciddi vaka artışı saptanmıştır. Ülkemizde ise ilk vaka 11 Mart 2020'de görülmüştür ve

vaka sayısı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de artmaktadır (Sağlık Bakanlığı 2020a s.11).

31 Ekim 2020 tarihi itibariyle Covid-19 virüsünün dünya üzerinde 45 milyondan fazla insanı enfekte ettiği ve bir milyondan fazla insanın ölümüne sebep olduğu görülmüştür (WHO 2020e). Tablo 2-1'de bazı ülkelerin total vaka ölüm ve test sayısı gösterilmiştir. Ülkemizde aynı tarihli vaka sayısı 375.367 ölüm sayısı 10.252'dir (Sağlık Bakanlığı 2020b).

Tablo 2-1. 31 Ekim 2020 Tarihli Bazı Ülkelerin Covid-19 Salgınına İlişkin Total Vaka, Total Ölüm ve Yeni Vaka Sayısı

Ülke	Total Vaka Sayısı	Total Ölüm Sayısı	Yeni Vaka Sayısı
Amerika Birleşik Devletleri	8.852.730	227.178	89.048
Hindistan	8.137.119	121.641	48.268
Brezilya	5.494.376	158.969	26.106
Rusya	1.618.116	27.990	18.140
Fransa	1.299.278	36.250	48.573
İspanya	1.185.678	35.878	25.595
Arjantin	1.143.800	30.442	13.267
Kolombiya	1.053.122	30.926	11.187
İngiltere	989.749	46.229	24.405
Meksika	912.811	90.773	5.948
Türkiye	375.367	10.252	2.213

2.1.2.1. Bulaş Yolu

Koronavirüs insanlara damlacık yoluyla bulaşmaktadır. Virüs damlacık yolu dışında hasta kişilerin öksürmesi, hapşırması ile etrafa saçılan damlacıkların doğrudan veya dolaylı olarak temas edilmesi ve sonrasında ağız, burun ya da göz mukozasına götürülmesi ile de bulaşabilmektedir. Virüsün fekal-oral yol ile bulaş olasılığı kesin olmamakla beraber ilerleyen çalışmalar ile belirlenecektir. (Liu ve ark. 2020; Xia ve ark. 2020). Yeni koronavirüsün kanda seyrek olarak pozitif görülmesi sebebiyle kan bankacılığı açısından bir sorun oluşturmadığı düşünülmektedir. Anne sütü, vajinal sürüntü ve sperm örneklerinde virüs saptanmamıştır (Sağlık Bakanlığı 2020a s.14).

Koronavirüsler genellikle dış ortama karşı dayanıklılığı yüksek olmayan virüslerdir. Bulunduğu ortamın nem ve sıcaklığı, bulaştığı yüzeyin dokusu gibi faktörlere bağlı olarak değişen bir dayanıklılık söz konusudur. Genel olarak koronavirüslerin cansız yüzeylerde birkaç saat içerisinde etkisini kaybettiği kabul edilmektedir (Sağlık Bakanlığı 2020a s.14).

Lauer ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan bir çalışmada virüsün inkubasyon süresi ortalama 5,1 gün olarak; genel inkübasyon süresinin ise 2-14 gün arasında olduğu bulunmuştur. Enfekte kişilerin %2,5'tan azının 2,2 gün içinde semptom gösterdiği, %97,5'inin 11,5 gün içinde semptomlarının başladığı saptanmıştır (Lauer ve ark. 2020).

SARS CoV-2 'nin bulaştırıcılık süresi kesin bilinmemekle beraber semptomların görülmeye başlanmasından 1-2 gün önce başlayıp semptomların görülmemesi ile sona erdiği düşünülmektedir (Sağlık Bakanlığı 2020a s.13). Asemptomatik hastaların da bulaştırıcı olabileceği bildirilmiştir (Wang ve Jin, 2020).

Hastalığının bulaştırma katsayısı (R0), virüsün bulaşması ile ilgili önemli bir göstergedir. R0, enfekte bir kişi tarafından kaç farklı kişinin enfekte olabileceğini gösterir. R0>1 ise insandan insana bulaş devam etmektedir (Ahn ve ark. 2020). Liu ve arkadaşlarının (2020) yaptığı analizde Covid-19 salgının R0 değerinin 1,4-6,49 arasında değiştiği ve ortalama 3,28 olduğu saptanmıştır. Ülkemiz için R0 değeri salgının 10.gününde 9,6, 45. gününde 1,3 bulunmuştur (Sağlık Bakanlığı 2020a s.15).

2.1.2.2. Klinik Özellikler

Covid-19'un yaygın belirtileri ateş, kuru öksürük, dispne, boğaz ağrısı, yorgunluk hissi, baş ağrısı, kas ve eklem ağrılarıdır. Ayrıca hastalarda koku ve tat alma duyusu kaybı, gastrointestinal sisteme ilişkin diyare, abdominal ağrı semptomları da görülmüştür (Sağlık Bakanlığı 2020a s.15; Xu ve ark. 2020).

Wang, Hu ve arkadaşlarının (2020) yaptığı çalışmada gözlenen yaygın laboratuvar anormallikleri: azalmış lenfosit sayısı, uzamış protrombin zamanı ve yüksek laktat dehidrojenazdır. Yoğun bakım desteği alan hastaların almayan hastalara kıyasla laboratuvar bulgularında daha fazla anormal bulgular saptanmıştır. Ciddi vakalarda akut solunum sıkıntısı sendromu (ARDS), akut böbrek yetmezliği, akut kalp yetmezliği, şok ve hatta ölüm meydana gelmektedir (Wang, Hu ve ark. 2020). 50 yaş üstü, erkek, komorbiditesi olan (hipertansiyon, diyabet, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, kardiyovasküler hastalık, kanser vb.) kişilerin enfekte olma ve komplikasyon gelişme açısından riski daha yüksektir (Shi ve ark. 2020). Guan ve arkadaşlarının (2020) 1099 hasta ile yaptığı çalışmada hastaların %23'ünün bir veya daha fazla altta yatan hastalığı olduğu saptanmış; altta yatan hastalıkların %14,9'u hipertansiyon, %7,4 'ü diyabet %1,2 'i kronik obstrüktif akciğer hastalığı olarak bulunmuştur. Sağlık çalışanları ve Covid-19 hastası yakınlarının enfekte hastalara daha sık temas etmeleri sebebiyle enfekte olma riskleri daha yüksektir. Wang, Hu ve arkadaşlarının (2020) yaptığı çalışmada sağlık çalışanları, 138 Covid-19 hastasının %29'unu oluşturmuştur.

Dünya sağlık örgütü Covid-19 pandemisinin dünya genelindeki ölüm oranını %3,4 olarak açıklamıştır (WHO 2020g). Ülkemizde ise bu oran %2,63'tür (Sağlık Bakanlığı 2020c s.2).

2.1.3. Tanı

Covid-19'un hızlı ve doğru tespiti, salgının kontrol altına alınması açısından oldukça önemlidir (To ve ark. 2020). Enfekte kişilerin tanılaması gerçek zamanlı reverse transkripsiyon polimeraz zincir reaksiyonu (rRT-PCR) testi ile yapılmaktadır. rRT-PCR testi ile virüsün kendine özgü RNA dizilimleri saptanmaktadır. rRT-PCR testi ile kişiden önce orofaringeal sürüntü, ardından aynı swab ile nazofaringeal sürüntü örnekleri alınır. Test sonucunun negatif çıkması Covid-19 şüphesini dışlamamalıdır. Örneğin erken veya

geç evrede alınması, uygun olarak işlenmemesi ve gönderilmemesi gibi nedenlerle sonuç negatif çıkabilmektedir (Sağlık Bakanlığı 2020a s.16). Bu durumda ateş, boğaz ağrısı, yorgunluk, öksürük ya da nefes darlığı şikâyeti olan hastalar için negatif test sonuçlarına rağmen bilgisayarlı tomografi (BT) çekimi yapılmalıdır (Xie ve ark. 2020). Ai ve arkadaşlarının (2020) 1014 hasta ile yaptıkları çalışmada hastaların %59'unun RT-PCR sonuçları pozitifken, %88'inin BT taramasında pozitif görüntü saptanmıştır. Covid-19 hastalarının çoğunun BT tetkiklerinde buzlu cam görüntüsü gözlenmiştir (Xie ve ark. 2020).

2.1.4. Tedavi

Günümüzde SARS-CoV-2'ye karşı etkinliği ve güvenirliği kanıtlanmış spesifik bir tedavi henüz bulunmamıştır (Sağlık Bakanlığı 2020d s.16). Şüpheli ve doğrulanmış vakalar, pandemi hastanelerinde etkili izolasyon yöntemleriyle ve koruyucu yaklaşımlarla tedavi edilmektedir. Şüpheli vakalar tek bir odada ve izole edilerek; doğrulanmış vakalar ise aynı serviste tedavi edilebilmektedir (Li, Liu ve ark. 2020). Kritik vakalarda akut solunum sıkıntısı sendromu (ARDS), solunum yetmezliği ve septik şok gibi komplikasyonlar gelişebileceğinden bu hastaların yoğun bakım ünitesinde tedavi edilmesi gerekmektedir (Shi ve ark. 2020).

Genel tedavi yaklaşımı yatak istirahati ve destekleyici tedavilerle yeterli enerji alımının sağlanması, sıvı-elektrolit dengesinin ve yaşamsal bulguların (nabız, kan basıncı, oksijen saturasyonu, solunum hızı vb.) optimal seviyede olmasını sağlamaktır (Li, Liu ve ark. 2020).

Covid-19'un spesifik bir tedavisinin olmaması sebebiyle enfekte hastalara viral enfeksiyonların genelinde uygulanan antiviral tedavi uygulanmaktadır. SARS ve influenzadan elde edilen bilgiler, antiviral tedaviye erken başlanmasının daha yararlı olduğunu gösterdiği için antiviral ilaçlara mümkün olduğunca erken başlanması önerilmektedir. Avrupa ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye dahil olmak üzere birçok ülkede Covid-19'un tedavisinde antiviral olarak, insanlarda daha önce başka hastalıkların tedavisi için kullanılmış, güvenilirliği test edilmiş ve in vitro olarak SARS-CoV'ye etkisi olduğu kanıtlanmış favipiravir, remdesivir, lopinavir-ritonavir ilaçları önerilmekte ve kullanılmaktadır (Sağlık Bakanlığı 2020d s.17). Chloroquine, ribavirin ve

arbidol de Covid-19 tedavisinde kullanılan antiviral ilaçlar arasındadır (Wang, Cao ve ark. 2020; Zhang, Zhou ve ark. 2020). Antiviral ilaçlar birlikte kullanıldığında şiddetli yan etkiler meydana getirebilmekte, bazı ilaçların etkinliği için ise ileri klinik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle üç veya daha fazla antiviral ilaç kullanımı önerilmemekte, ilaçların klinik uygulamalardaki etkinliğinin değerlendirilmesi önerilmektedir (Li, Liu ve ark. 2020).

Enfekte hastalara uygulanan tedavilere takviye olarak vitaminler kullanılabilmektedir (Lotfi ve ark. 2020). C vitamininin, alt solunum yolu enfeksiyonlarının şiddetini azaltabileceği için Covid-19'u önlemede etkili olabileceği belirtilmiş, bu nedenle uygun miktarda C vitamini takviyesi önerilmiştir (Wang, Wang ve ark. 2020). Nonnecke ve arkadaşlarının (2014) yaptığı çalışmada D ve E vitamini seviyelerinde azalmanın ağır koronavirüs enfeksiyonuna yol açabileceği belirtilmiştir. Bu sebeple SARS-CoV-2'ye karşı dayanıklılığı artırması amacıyla D ve E vitamini takviyesi önerilmiştir (Wang, Wang ve ark. 2020).

Covid-19'a yönelik bir başka tedavi yaklaşımı immun plazma tedavisidir. Enfekte olup iyileşmiş kişilerin plazmasında bulunan antiviral antikorlar (IgG, IgA, IgM, IgE ve IgD) enfekte olan hastalara verilmektedir (Li, Liu ve ark. 2020). Rajendran ve arkadaşlarının (2020) yaptığı sistematik incelemede, plazma transfüzyonu yapılan hastaların neredeyse tümünde semptomlarda iyileşme görüldüğü, vücut sıcaklığının normal değerlerde seyrettiği, mekanik ventilasyon desteği alan hastaların 1 ila 35 gün içinde ventilasyondan ayrıldığı saptanmıştır. Çin Ulusal Sağlık Komisyonu (2020), iyileşen hastaları Covid-19 tedavisi için plazma bağışı yapmaya çağırmıştır. Plazma tedavisinin etkinliği ve güvenilirliği için daha fazla klinik araştırmaya ihtiyaç vardır (Zhai ve ark. 2020). Ülkemizde de Kızılay aracılığı ile immun plazma bağışı yapılabilmektedir (Kızılay 2020).

Aşı uygulaması hastalıkların önlenmesi ve kontrolüne yönelik en başarılı tıbbi yaklaşımdır. Aşılar uzun tedavi süreçlerine kıyasla daha uygun maliyetli oldukları, morbidite ve mortalite oranını azalttığı için bulaşıcı hastalıkları önlemede en etkili stratejidir (Zhang, Maruggi ve ark. 2019).

SARS-CoV-2 dahil olmak üzere insan koronavirüsleri için hala onaylanmış bir aşı yoktur. Dünyanın dört bir yanındaki araştırma grupları, çeşitli yaklaşımlar kullanarak Covid-19'a yönelik aşının geliştirilmesi için çalışmaktadır (Ahn ve ark. 2020). Aşı

geliştirme süreci oldukça zahmetli ve içerisinde birçok aşamayı barındıran bir süreçtir. Uygulanacak aşının yaşlılar, hamile ve emziren kadınlar da dahil herkes için uygun olması ve uygulanan tek dozda en az bir yıl kadar koruma sağlaması beklenmektedir. Ulusal İmmünoloji Enstitüsü gibi akademik enstitüler, Hindistan Bilim Enstitüsü, Yeni Delhi Uluslararası Genetik Mühendisliği ve Biyoteknoloji Merkezi, Translasyonel Sağlık Bilim ve Teknoloji Enstitüsü ve birçok enstitü SARS-CoV-2'ye yönelik aşı tedavisi geliştirmeye çalışmaktadır (Kaur ve Gupta 2020). Ülkemizde de Covid-19'a karşı aşı geliştirme çalışmaları devam etmektedir (Sağlık Bakanlığı 2020e).

2.1.5. Korunma ve Kontrol

Bulaşıcılığı oldukça yüksek olsan SARS-CoV-2'nin henüz aşı veya onaylanmış etkili bir tedavisi bulunmamaktadır. Bu sebeple salgını kontrol altına almanın en iyi yolu, bulaşı önleyici yöntemlerin hassas bir şekilde uygulanmasıdır (Lotfi ve ark. 2020).

Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (2020) Covid-19'un yayılmasını en aza indirmek için aşağıda yer alan önerilere uyulması gerektiğini belirtmiştir:

- Eller sık sık en az 20 saniye sabun ve suyla yıkanmalıdır.
- Sabun ve su yoksa içinde en az %60 alkol bulunan bir el dezenfektanı kullanılmalıdır.
- Yıkanmamış ellerle gözlere, burna ve ağza dokunmaktan kaçınılmalıdır.
- Başkalarıyla temas mümkün olduğunca sınırlandırılmalıdır.
- Hasta insanlarla doğrudan, yakın temastan kaçınılmalıdır.
- Kamuya açık ortamlarda ağız ve burun kapatılacak şekilde maske takılmalıdır.
- Asemptomatik kişilerin virüsü yayabileceği unutulmayarak diğer insanlarla araya mesafe koyulmalıdır. Maske sosyal mesafenin yerini almamaktadır.
- Öksürürken veya hapşırırken ağız ve burun bir mendille kapatılmalı, mendil yoksa dirseğin iç kısmı kullanılmalıdır. Kullanılmış mendiller çöpe atılmalıdır.
- Sık dokunulan yüzeyler (kapı kolları, anahtarlar, tuvaletler, musluklar vb.) deterjan veya sabunlu su ile günlük olarak temizlenmeli ve dezenfekte edilmelidir.

Kolayca kontamine olabildiğinden, Covid-19'a karşı eldiven giymenin yeterli koruyuculukta olmadığı saptanmıştır. Bu nedenle SARS-CoV-2 enfeksiyonuna karşı korunmanın en iyi yolu sık sık elleri yıkamak olarak belirtilmiştir (Desai ve Patel 2020). Ayrıca sağlık çalışanlarının kişisel koruyucu ekipmanları kullanması ve koruyucu kıyafetleri giymesi önerilmiştir. Çin'in Wuhan kentindeki bir hastanede çalışan sağlık çalışanları ile yapılan çalışmada N95 maskelerin, dezenfektanların ve el yıkamanın Covid-19'u önlemede etkili olduğunu saptanmıştır (Wang, Pan ve ark. 2020).

Salgının kontrol altına alınmasında toplumun önlemlere uyması önemli bir etkendir. Enfeksiyonun risk düzeyine göre alınacak önlemler değişiklik gösterebilmektedir. Önlemlere karar vermek için sürveyans verileri kullanılmaktadır. Ülkemizde Sağlık Bakanlığı tarafından toplum uyumu izlenmekte ve uyumda azalmaya karşı önlemler alınmaktadır (Sağlık Bakanlığı 2020f s.12).

2.1.6. Covid-19 Salgınının Ruh Sağlığına Etkisi

Covid-19 pandemisi insanları yalnızca fiziksel olarak etkilemekle kalmayıp ruh sağlığını, sosyal etkileşimi ve ekonomik faktörleri de etkilemiştir. Bu nedenle Covid-19 pandemisinin yalnızca biyolojik değil biyopsikososyal olarak ele alınması gerekmektedir (Baltacı ve ark. 2020).

Salgında insanlar hastalanmaktan, ölmekten, işlerini kaybetmekten, başkaları tarafından dışlanmaktan ve sevdiklerinden ayrılmaktan korku ve endişe duymaktadır. Özellikle riskli grupta yer alan kişiler, ülkedeki ve dünyadaki vaka ve ölüm sayılarını gördükçe kendilerinin de enfekte ve/veya ölme ihtimalini düşünerek yüksek düzeyde kaygı yaşamaktadır. Enfekte olan kişiler ölüm korkusu, sevdiklerinden ayrılma, sosyal izolasyon, damgalanma ve sağlık durumlarına ilişkin kaygı ve birçok durumla baş etmek zorunda kalmakta ve bu durum kişilerin ruh sağlığını etkilemektedir (Baltacı ve ark. 2020; Adhanom Ghebreyesus 2020; Sakaloğlu ve ark. 2020). Sağlıklı kişiler ise enfekte olma ihtimaline karşı uyguladıkları sosyal izolasyon ve rutin aktivitelerini gerçekleştirememe durumundan kaynaklı kaygı ve benzer duyguları yaşamaktadır.

Salgının henüz kontrol altında olmaması, hastalığın kesin bir tedavisinin olmaması, tüm dünyada birçok işyerinin kapanması ve işten çıkarmalarla birlikte birçok insanın işsiz kalması, yaşam için gerekli temel gıdalar dahil olmak üzere çeşitli ürünlerin

üretiminin azalması sebebiyle erişememe ve geçimin zorlaşmasına karşın artan zamlar bireylerin kaygı, korku ve stres düzeylerinde artışa sebep olmuştur (Baltacı ve ark. 2020). Ayrıca Covid-19 nedeniyle yakınlarını kaybeden insanlar, yakınlarının son anlarında yanında bulunamamakta, cenaze törenlerini geleneklerine uygun yapamamakta ve bu durum kişilerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Adhanom Ghebreyesus 2020).

Salgınlar sırasında, mental sağlığı etkilenen kişilerin sayısı enfeksiyondan etkilenen kişilerin sayısından daha fazla olma eğilimindedir. Mental sağlığın olumsuz etkilenmesi depresyon, kaygı bozukluğu, paranoya ya da psikotik hastalıklara dönüşebilmekte hatta intihara yol açabilmektedir (Ornell ve ark. 2020). Hindistan'daki ilk intihar vakası olan 50 yaşındaki erkek Covid-19 hastası, internette gördüğü zorunlu karantina videolarından etkilenerek korku ve panikle kendini asarak yaşamına son vermiştir (Goyal ve ark. 2020).

Covid-19 hastaları ile doğrudan temas halinde olan sağlık çalışanları hem enfeksiyona maruz kalma hem de ruh sağlığı sorunları açısından yüksek risk altındadır. Sağlık çalışanları, enfekte olma ve ailelerine, yakınlarına ve meslektaşlarına virüsü bulaştırma korkusu yaşamaktadır (Xiang ve ark. 2020). Covid-19 pandemisinde, dünyanın her yerindeki sağlık çalışanları benzeri görülmemiş bir duruma maruz kalmakta, alınması zor kararları almak ve baskı altında çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu benzeri görülmemiş durumda artan iş yükü, hastalara yaklaşımda yaşanılan ahlaki ikilemler ve bilinmeyen yeni bir hastalıkla mücadele etmek sağlık çalışanlarının ruhsal sağlığını derinden etkilemektedir (Greenberg ve ark. 2020). Lai ve arkadaşlarının (2020) Çin'deki 34 hastanenin katılımıyla 1257 sağlık çalışanı üzerinde yaptığı çalışmada katılımcıların %50,4'ünde depresyon, %44,6'sında kaygı ve %34'ünde uykusuzluk semptomları saptanmıştır. Ülkemizde Sakaloğlu ve arkadaşlarının (2020) bir hastanede çalışan tüm meslek gruplarını dahil ederek yaptığı, 300 kişiyi kapsayan çalışmada katılımcıların durumluluk kaygı ve sürekli kaygı düzeyleri yüksek bulunmuştur.

Hastanelerde yaygın olarak görülen bu ruh sağlığı sorunlarına rağmen, Covid-19 servislerinde ve diğer birimlerde çalışan çoğu sağlık çalışanı ruh sağlığını korumak amaçlı eğitim almamaktadır (Xiang ve ark. 2020). Bu bakımdan hastaneler hastaların, ailelerin ve sağlık çalışanlarının psikolojik sorunlarını belirlemeli ve bunlara yönelik çözüm içerikli yaklaşımlar sağlamalıdır. Bu amaçla sağlık çalışanlarına alanında uzman

psikiyatristler ve psikologlar tarafından düzenli olarak psikolojik danışmanlık hizmeti verilmelidir (Rana ve ark. 2020). Zhang, Wu ve arkadaşları (2020) Çin'deki West China hastanesinde çalışan sağlık çalışanları, hastalar ve hasta yakınlarının ruh sağlığı sorunlarının çözümüne ilişkin yeni bir model geliştirilmiştir. Bu modelde psikiyatristler, psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları tarafından internet ortamında görüşmeler yapılmış, hazırlanan eğitim programları ile danışmanlık hizmeti verilmiş ve uygulamalara ilişkin geri dönütlerin alınacağı bir mekanizma kurulmuştur.

Günümüzde Covid-19 pandemisinin insanların ruh sağlığına etkisi, görülen psikolojik sorunlar, etki eden faktörler hakkında henüz yeterli bir cevap yoktur (Rana ve ark. 2020). İnsanı her yönüyle etkileyen bu sürecin psikososyal yönü de araştırılmalı, sonuçlar değerlendirilmeli ve sorunların yönetimine ilişkin çözümler bulunmalıdır (Baltacı ve ark. 2020).

2.1.7. Covid-19 Sürecinde Hemşireler

Covid-19, birçok ülkede görülen yaygınlığı, bulaşıcı yapısı ile ilişkili mortalite ve morbidite oranları ve daha önce görülmemiş bir hastalık oluşuyla alışılmış baş etme yöntemlerini etkisiz kılmakta ve tüm dünyadaki sağlık çalışanları üzerinde öncesinde emsali görülmemiş bir yük oluşturmaktadır. Hemşireler, bu süreçte ön safta yer alan ve ağır koşullar altında sağlık bakım hizmeti sunan sağlık çalışanlarıdır. Sağlık sisteminin mevcut durumunda zaten zor koşullarda çalışan hemşireler, Covid-19 salgınında iş yoğunluğunun artışıyla birlikte yeni protokollere ve "yeni normale" uyum sağlamaya çalışmaktadır (Hiçdurmaz ve Üzar Özçetin 2020; Maben ve Bridges 2020).

Covid-19 hastaları ile doğrudan temasta bulunan ve bu sebeple enfeksiyona maruz kalma riski çok yüksek olan hemşireler, kendilerini korumak için enfeksiyon önleme prosedürlerine uymak ve maske, koruyucu elbise, gözlük, yüz siperliği ve eldivenden oluşan koruyucu ekipmanlar ile çalışmak mecburiyetinde kalmıştır (Fawaz ve ark. 2020). Kişisel koruyucu ekipmanların kullanımı hastalarla etkili iletişim kurulmasını zorlaştırmakta hatta hemşirelerin sesinin tam duyulmasını engellemekte ve hasta ile olan etkileşimi sınırlandırmaktadır (Hiçdurmaz ve Üzar Özçetin 2020). Bu duruma ek olarak artan vaka sayısı çeşitli kliniklerde, acil servislerde ve yoğun bakım ünitelerinde ihtiyaç duyulan hemşire sayısını arttırmış, enfekte olan sağlık çalışanlarının hizmet verememesi

sebebiyle hemşirelerin iş yükü oldukça artmış ve çalışma süreleri uzamıştır. Hemşire gereksinimini karşılamak için farklı alanlarda çalışan hemşireler, özel donanım gerektiren izolasyon ve yoğun bakım alanlarında çalışmak zorunda kalmıştır (Hiçdurmaz ve Üzar Özçetin 2020). Bu şartlar altında hemşireler etik değerler ve mevcut sistemdeki yetersizlikler arasında sevdiklerini, kendilerini ve hastaları koruyarak sorumlulukları altındaki hastalara uygun bakım hizmetini vermeye çalışmaktadır (Akın Palandöken 2020; National Academies of Sciences 2020).

Bilgi, beceri ve mesleki uzmanlıklarıyla sağlık sisteminin vazgeçilmez bir parçası olan hemşireler Covid-19 salgını nedeniyle benzeri görülmemiş, zor kararlar almayı gerektiren durumlarla ve etik sorunlarla karşılaşmaktadır (Akın Palandöken 2020; Greenberg ve ark. 2020). Morley ve arkadaşları yaptıkları çalışmada (2020) bu etik sorunları "hemşirelerin, hastaların, meslektaşların ve ailelerin güvenliği", "kısıtlı kaynakların dağıtımı" ve "hemşirelerin hastalar ve aileleri ile olan ilişkilerin değişen doğası" kapsamında değerlendirmiştir. Covid-19 sürecinde özellikle yoğun bakım ünitelerindeki kapasitenin efektif kullanımı, ventilasyon cihazlarının adil dağıtımı gibi etik ikilemlerin yaşandığı durumlarda tutarlı, şeffaf ve adaletli kararlar vermek için uluslararası standartlara göre hareket edilmelidir. Bu sayede etik ilkelere bağlı kalınarak zamanında müdahale edilebilmekte ve bireysel karar verme yükümlülüğü ortadan kalkmış olmaktadır (Akın Palandöken 2020; National Academies of Sciences 2020).

Bu kritik süreçte artan vaka sayıları, koruyucu ekipman yetersizliği, artan iş yükü ve çalışma süreleri, etik ikilemler, destek sistemlerinin yetersiz kalması gibi sorunlar hemşirelerin yüksek düzeyde strese maruz kalmasına ve ruh sağlığının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Hiçdurmaz ve Üzar Özçetin 2020; Lai ve ark. 2020). Hemşirelerin virüsü ailelerine, arkadaşlarına veya meslektaşlarına bulaştırma korkusu yaşadıkları bildirilmiştir (Xiang ve ark. 2020). Shen ve arkadaşlarının (2020) Çin'in Wuhan şehrinde çalışan 85 yoğun bakım bakım hemşiresi ile yaptığı çalışmada, Covid-19 sürecinde hemşirelerin %59'unda iştahsızlık, %55'inde yorgunluk, %45'inde uykusuzluk, %28'inde gerginlik hissi, %26'sında sık ağlama ve %2'sinde intihar düşüncesi saptanmıştır. Özellikle kritik hastalara bakma deneyimi olmayan genç hemşirelerin daha büyük psikolojik sorunlarla karşı karşıya olduğu belirtilmiştir (Shen ve ark. 2020). Lai ve arkadaşlarının 1257 sağlık çalışanı ile yaptığı çalışmada (2020) hemşirelerin depresyon, kaygı, uykusuzluk ve stres düzeylerinin diğer tüm sağlık

çalışanlarından yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Huang ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada (2020) hemşirelerin kaygı düzeyi doktorlardan daha yüksek bulunmuştur.

Stres ve ruh sağlığına ilişkin sorunlar bir kısır döngü gibi bağışıklık sistemini zayıflatabilmekte ve hemşirelerin enfekte olmasına yol açabilmektedir. Hemşirelerin yaşadığı psikolojik sorunlar hastalara verilen bakımın kalitesini de önemli ölçüde düşürmektedir. Bu nedenle Covid-19'a karşı verilen mücadelede aktif rol alan ve almaya da devam edecek olan hemşirelerin ruh sağlığına dikkat etmek oldukça önemlidir (Ghasempour ve Purabdollah 2020). Hemşirelik hizmetleri koordinatörleri ve sorumlu hemşireler Covid-19 salgınına ilişkin enfeksiyonun önlenmesi ve kontrolü, kişisel koruyucu ekipmanlar ve çalışma alanının güvenliği hususlarında hemşirelere eğitim vermeli; ruh sağlığının sürdürülmesi amacıyla destek sistemleri oluşturulmalıdır (Fawaz ve ark. 2020; Maben ve Bridges 2020).

2.1.8. Covid-19 Sürecinde Hemşirelik Öğrencileri

Hemşirelik öğrencileri teorik derslerinin yanı sıra uygulamalı derslerin klinik stajları olması sebebiyle Covid-19 salgınında en çok sorun yaşayan gruplardan biridir. Öğrenciler bir yandan salgından dolayı yoğun strese maruz kalırken bir yandan da eğitim sürecinde zorlanmaktadır (Kürtüncü ve Kurt 2020). Önceki salgınlarda olduğu gibi Covid-19 salgınında da birçok ülkede eğitime ara verilmiş, okullar kapatılmıştır. Bazı okullar 2019-2020 eğitim yılı bahar dönemini gelecek seneye aktarırken, bazı okullar da uzaktan (çevrimiçi) eğitime geçiş yapmıştır (Viner ve ark. 2020).

İngiltere'deki üniversiteler bulaş oranını azaltmak amacıyla eğitim ve değerlendirmelerini çevrimiçi ortama taşımış, klinik uygulamalarını ertelemiştir (Swift ve ark. 2020). Hong Kong Üniversitesi Şubat 2020'den bu yana yüz yüze eğitimlerini askıya almış ve çevrimiçi eğitime geçmiştir. Panopto, Zoom gibi çeşitli video platformlarında dersler işlenerek kayıt altına alınmış ve öğrenciler için eğitim daha esnek ve erişilebilir hale gelmiştir. Bu durum özellikle çalışan öğrenciler için oldukça önemlidir (Choi, Ho ve ark. 2020). Ülkemizde de salgın sürecinin belirsizliği ve virüsün bulaşıcılığının azaltılması amacıyla 26 Mart 2020 tarihinde Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından 2019-2020 eğitim yılı bahar döneminde yüz yüze ders yapılmayacağı

duyurulmuş ve uzaktan eğitim, öğrencilerin herhangi bir mağduriyet yaşamaması ve sürecin etkin yönetilebilmesi için hızlıca uygulamaya koyulmuştur (Kürtüncü ve Kurt 2020; YÖK 2020).

Hemşirelik öğrencileri bu süreçte hem salgından ötürü kaygı, korku ve stres yaşamakta hem de değişen eğitim sistemine ayak uydurmaya çalışmaktadır. Kürtüncü ve Kurt'un yaptığı çalışmada (2020) hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 pandemisine ilişkin yaşadığı sorunlar "üniversitenin uzaktan eğitim alt yapısındaki sorunlar", "eğitimin yüz yüze olmaması", "imkân kısıtlılığı", "pandeminin getirdiği duygudurum" ve "sınav kaygısı" olarak temalandırılmıştır. Savitsky ve arkadaşlarının 244 hemşirelik öğrencisi ile yaptığı çalışmada (2020) Covid-19 salgınında öğrencilerin %13,1'inin şiddetli kaygı yaşadığı, %42,8'inin orta düzeyde kaygı yaşadığı saptanmıştır. Aynı çalışmada kaygı düzeyinin, enfekte olma korkusu ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu; enfeksiyona maruz kalma korkusu fazla olan öğrencilerin kaygı düzeylerinin de fazla olduğu bulunmuştur (Savitsky ve ark. 2020). Birimoğlu Okuyan ve arkadaşlarının Türkiye'de 305 hemşirelik öğrencisi ile yaptığı çalışmada (2020) öğrencilerin %64,6'sının virüs bulaşma korkusu hissettiği, %80,3'ünün gelecek konusunda kaygılı hissettiği ve %27,2'sinin ölüm korkusu hissettiği bildirilmiştir. Öğrencilerin %66,6'sı ise psikolojik desteğe ihtiyacı olduğunu düşündüğünü belirtmiştir (Birimoğlu Okuyan ve ark. 2020).

Hemşirelik öğrencileri içerisinde bulundukları olağanüstü duruma rağmen Covid-19 pandemisi ile mücadelede yardımcı olmak için istekli olduklarını ve sorumluluk üstlenebileceklerini sosyal mecralardan bildirmişlerdir (Hayter ve Jackson 2020). Swift ve arkadaşlarının (2020) Covid-19 pandemi sürecinde hemşirelik öğrencileri ile yaptıkları çevrimiçi görüşmelerde öğrenciler, ileride hemşire olacakları için gurur duyduklarını, hemşirelik mesleğini onurlu bir meslek olarak algıladıklarını ve ailelerinin kendileriyle salgında ön saflarda mücadele eden ekibin bir parçası olacakları için gurur duyduklarını belirtmişlerdir.

Sağlık sisteminin bir neferi olacak hemşirelik öğrencilerinin özellikle salgın döneminde fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması gerekmektedir (Swift ve ark. 2020). Bu kapsamda üniversiteler ve eğitimciler öğrencilerin korku ve kaygılarını ele almalı, yanlarında olarak yalnız hissetmeleri önlenmeli ve öğrencilere psikolojik destek verilmelidir. Yeterli imkana sahip olmayan öğrencilerin herkesle eşit şartlarda eğitim alması sağlanmalıdır (Kürtüncü ve Kurt 2020).

2.2. Hemşirelik Mesleği ve Mesleki Tutum

2.2.1. Hemşirelerik Mesleği

Hemşirelik eski tarihlerden beri toplumsal bir hizmet olarak var olan, bireyleri sağlıklı kılmak, hastalara bakmak ve hastaya güvende olduğu hissini sağlamak amacıyla ortaya çıkan bir meslektir (Göz ve Geçkil 2010).

Modern hemşireliğinin kurucusu olan Florence Nightingale hemşirelik tanımını 1858 yılında yazdığı "Hemşireliğin Amacı" adlı kitapta "Hemşirelik, hastayı en iyi koşullara getirmeyi amaçlayan, özellikle iyileşme sürecinde yardım edici çevre sağlayan, tedavi edici olmayan bir süreçtir." şeklinde ifade etmiştir.

Uluslararası Hemşireler Birliği (International Council of Nursing-ICN), hemşireliği (2018) "Her yaş, aile, grup ve topluma, hastalık ya da iyilik halinde, tüm ortamlarda bireylerin özerk ve işbirlikçi bakımıdır. Sağlığın geliştirilmesi, hastalıkların önlenmesi ve hasta, engelli ve ölen kişilerin bakımıdır." şeklinde tanımlamış ve "savunuculuk, güvenli bir ortamın desteklenmesi, araştırma, sağlık politikasının şekillenmesine katılım, hasta ve sağlık sistemleri yönetimi ve eğitim temel hemşirelik rolleridir." şeklinde belirtmiştir (Akdemir ve Birol s.63).

Türk Hemşireler Derneği'nin 1981 yılında yaptığı tanımda "Hemşirelik; bireyin, ailenin ve toplumun sağlığını ve esenliğini koruma, geliştirme ve hastalık halinde iyileştirme amacına yönelik hemşirelik hizmetlerinin planlanması, örgütlenmesi, uygulanması, değerlendirilmesinden ve bu hizmetleri yerine getirecek bireylerin eğitiminden sorumlu, bilim ve sanattan oluşan bir sağlık disiplinidir." şeklinde ifade edilmiştir (Bahar 1990). Lider hemşireler de hemşireliği hem sanat hem bilim olarak tanımlamıştır (Akdemir ve Birol s.63).

Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN), hemşireliğin aşağıda verilen konulara odaklandığını belirtmiştir;

- Bireysel bakım süreci,
- Fizyolojik ve patolojik süreçler (solunum, dolaşım, uyku, üreme, hareket, dinlenme, beslenme, boşaltım, cinsellik ve iletişim),

- Rahatlığın sağlanması, ağrı ve rahatsızlığın giderilmesi,
- Sağlığa, hastalıklara önem verilmesi,
- Karar verme ve seçme yeteneğinin geliştirilmesi,
- Bireyin, bedenini ve çevresini kontrol etme yeteneğini geliştirme,
- Doğma, büyüme, gelişme ve ölme gibi yaşam boyunca devam eden süreçler arasında bağlantının kurulabilmesi.

Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN)'nin tanımladığı ve Sağlık Bakanlığının benimsediği hemşirelik tanımlarında da hemşirelik, gereksinimi olan sağlıklı/hasta bireye bakım tedavi uygulama işlevleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), hemşirenin değişen yeni görev ve işlevlerini içeren "Etkinliğe Doğru Eylem" adlı kitabı yayınlamıştır. Bu yayında hemşirenin güncel görev ve işlevleri dört grupta toplanmıştır. Bunlar;

- Bireylere, ailelere ya da gruplara hemşirelik bakım hizmetinin götürülmesi ve bu hizmetin yönetimi,
- Sağlıklı/hasta bireyleri ve sağlık bakım hizmeti veren personeli eğitmek,
- Sağlık bakım ekibinin aktif bir üyesi olarak çalışmak,
- Eleştirel düşünce ve araştırmalar yoluyla hemşirelik uygulamalarının geliştirilmesini sağlamaktır (Akdemir ve Birol s.64).

Son yıllarda meydana gelen teknolojik ve politik gelişmeler sağlık sistemini etkilemekle birlikte sağlık sisteminin vazgeçilmez bir parçası olan hemşirelerin de rol ve çalışmalarında değişiklik meydana getirmiştir. Özellikle koruyucu hizmetlerin tedavi edici hizmetlerin önüne geçmesi, hemşirelerin hasta bireylerin dışında sağlıklı birey ve ailesine yönelik hizmet sunmasını gerektirmiştir. Hemşirelerin bakım verici rolünün yanında danışman, eğitici ve lider rolleri de önem kazanmıştır. Böylelikle hemşirelik mesleği geleneksel hemşirelik yaklaşımından profesyonelliğe giden bir süreç yaşamıştır (Dinç ve ark. 2007).

Profesyonellik, meslek olma sürecinde önemli bir kavram olmakla birlikte hemşirelik mesleğinin uzun süredir üzerinde yoğunlaştığı bir konudur (Çelik ve ark. 2012). Bir mesleğin profesyonelleşmesi o mesleğin, standartlara sahip olmasında ve

kaliteli hizmet sunmasında son derece önemlidir. Mesleki profesyonellik kişinin kendisini etkilediği gibi çalıştığı kurum ve hizmet verdiği kişilerin memnuniyetini de etkilemektedir. (Karamanoğlu ve ark. 2009). Hemşirelikte mesleki profesyonelleşme süreci, hemşirelerin bilgi, beceri, tutum ve mesleki standartları içselleştirdiği ve kendi mesleki kimliklerini oluşturdukları eğitimi programları ile başlamaktadır (Alidina 2013).

Hemşirelik mesleğinin profesyonelleşmesinde nitelikli bir eğitim oldukça önemlidir (Karadağ ve Uçan 2006, Kaynak: Adıgüzel ve ark. 2011). Profesyonel hemşirelik eğitimi, mesleki bilgi, klinik ve kuramsal beceri ve etik değerlerden oluşur (Çevik ve Khorshid 2012). Hemşireliğin meslekleşmesi ve profeyonellik kazanması için en az lisans düzeyinde eğitim alınması gerektiği belirtilmektedir. Bu yönde dünyada ilk hemşirelik lisans eğitimi 1909 yılında Amerika Minnesota Üniversite'sinde, ülkemizde ise 1955 yılında Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu'nda verilmeye başlanmıştır (Adıgüzel ve ark. 2011). Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) 2017 yılında düzenlediği "Hemşirelik Lisans Eğitimi Çalıştayı" raporunda ülkemizde 124 hemşirelik lisans eğitim programının bulunduğu belirtilmiştir (YÖK 2017 s.10).

2.2.2. Mesleki Tutum

Bireyler, duygu ve düşünce yönünden kazandığı çeşitli psikolojik deneyimlerini davranışlarına yansıtarak zaman içerisinde mesleklerine yönelik bir tutum geliştirmektedir (Korkmaz ve Görgülü, 2010).

Tutumlar bireyleri ve meslekleri, mesleğin seçilmesi, eğitimi ve yerine getirilmesi açısından etkilemektedir (Altuntaş ve Baykal 2008). Kişilerin mesleki tutumları, mesleklerine ilişkin başarı ve doyumlarını da belirlemektedir (Çapri ve Çelikkaleli 2008). Mesleğe başlamadan oluşan olumlu tutumların, kişilerin iş hayatına atıldığında gösterecekleri davranışları olumlu yönde etkileyeceği belirtilmiştir (Can 2010). Doğan Merih ve Arslan (2012) mesleğin geleceğine ilişkin olumlu tutumun ve mesleği kendine uygun bulmanın çalışma motivasyonunu, mesleki bağlılığı ve çalışmaktan alınan doyumu olumlu açıdan etkilediğini bildirmiştir.

Öğrencilerin ileride yapacakları mesleğe yönelik olumlu tutum ve görüşlere sahip olması, başarılı bir iş hayatının sürdürülmesinde ve mesleğin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır (Atasoy ve Ermin 2016). Bu sebeple mesleki tutumun öğrencilik yıllarında

belirlenmesi ve olumlu yönde geliştirilmesi son derece önemlidir (Semerci ve Semerci 2004). Al-Omar 2004 yılında yaptığı çalışmada hemşirelik mesleğinin tercih edilmesinde en etkili faktörün "tutum" olduğunu saptamıştır.

Hemşirelik öğrencilerinin mesleklerine yönelik tutumlarının incelenmesi ile olumsuz tutuma sahip olan öğrenci varsa bu tutumu değiştirmek için çeşitli hedefler koyularak eğitimler verilebilmektedir. Bu sayede hemşire adayı olan öğrenciler, mesleklerine yönelik olumlu tutumlar kazanabilir ve mesleki bağlılığı yüksek hemşirelerin sayısı çoğaltılabilir (İpek Çoban ve Kaşıkçı 2011).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi ve Amacı

Bu araştırma hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 salgın sürecinde yaşadıkları korku ile hemşirelik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmış tanımlayıcı tipte bir çalışmadır.

3.2. Araştırmanın Uygulandığı Yer ve Zaman

Araştırma, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu'nda eğitim gören öğrencilerin katılımı ile 27.07.2020 – 27.08.2020 tarihleri arasında online olarak gerçekleştirildi. Verilerin toplandığı zaman diliminde yaz okulu olanlar dışında öğrenciler eğitim görmemekteydi.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenini Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu'nda okuyan birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri olmak üzere 380 öğrenci oluşturdu. Araştırmada örnekleme yöntemi kullanılmayıp evrenin tamamına ulaşılmaya çalışıldı. Araştırma örneklemini araştırmaya katılmaya gönüllü olan 324 (%85,3) öğrenci oluşturdu. İnternetin çekmemesi, bazı öğrencilere telefonla ulaşamama ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmama sebeplerinden ötürü evrenin tamamına ulaşılamadı.

3.4. Verilen Toplanması

Araştırma verileri 27.07.2020 – 27.08.2020 tarihleri arasında araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere anketlerin online formatta iletilerek toplandı. Araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilere anketler öncesinde aydınlatılmış onam formu sunuldu ve kabul eden öğrenciler anketleri doldurdu. Anketlerin doldurulma süresi ortalama 15-20 dakikadır.

3.5. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, Öğrenci Tanılama Formu, Kovid-19 Korkusu Ölçeği ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği öğrencilere uygulanarak elde edildi.

3.5.1. Öğrenci Tanılama Formu

Araştırmaya katılan öğrencilere sorulmak üzere 12 sorudan oluşan öğrenci tanılama formu araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlandı. Form içeriğinde öğrencilerin sosyodemografik özellikleri, sınıfı, herhangi bir işte çalışma durumu, hemşirelik mesleğini isteyerek seçip seçmeme durumuna ilişkin sorular bulunmaktadır (EK-2).

3.5.2. Kovid-19 Korkusu Ölçeği

Ahorsu ve arkadaşları tarafından 2020 yılında Covid-19 salgınının insanlar üzerindeki psikolojik etkisini saptamak amacıyla geliştirilmiştir (Ahorsu ve ark. 2020). Ölçek 5'li likert tipi olup 7 maddeden oluşmaktadır. Tek boyuttan oluşan ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Her bir madde için "Kesinlikle katılmıyorum" yanıtına "1", "Katılmıyorum" yanıtına "2", "Kararsızım" yanıtına "3", "Katılıyorum" yanıtına "4", "Kesinlikle katılıyorum" yanıtına "5" puan verilmiştir. Ölçekten en az 7, en çok 35 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan puanın artması Covid-19 salgınına yönelik korkunun artması anlamına gelmektedir. Ölçeğin Satıcı ve ark. tarafından Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe versiyonunun tatmin edici güvenilirlik katsayılarına sahip olduğu gösterilmiş ve Cronbah's Alpha katsayısı 0.847 olarak bulunmuştur (Satıcı ve ark. 2020). Bu çalışmada ölçeğin Cronbah's Alpha katsayısı 0,89 bulunmuştur (EK-3).

3.5.3. Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği

Çoban ve Kaşıkçı tarafından 2010 yılında hemşirelik mesleğine yönelik tutumların ölçümünde kullanılmak üzere geliştirilmiştir (Ipek Coban ve Kasikci 2011) (EK-4). Ölçek; "Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri", "Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme

Durumu" ve "Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna İlişkin Tutum" alt boyutlarından oluşmakta olup, toplamda 40 soru içermektedir. Ölçek likert tipinden oluşmuştur ve her ifade için 1'den 5'e kadar puanlama yapılmıştır. Her bir madde için "hiç katılmıyorum" cevabına "1", "az katılıyorum" cevabına "2", "orta derecede katılıyorum" cevabına "3", "çok katılıyorum" cevabına "4" ve "tamamen katılıyorum" cevabına "5" puan verilmiştir. Ölçeğin 21., 23., 25., 26., 28., 30., 34., ve 38. maddeleri için tersten puanlama yapılmıştır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 40 iken maksimum puan 200'dür. Ölçekten alınan puan yükseldikçe hemşirelik mesleğine yönelik olumlu tutum artmaktadır. Ölçekten alınan toplam puanın 120'nin üzerinde olması; 1. alt boyuttan 54 puan ve üzerinde olması; 2. alt boyuttan 39 puan ve üzerinde olması; 3. alt boyuttan 27 puan ve üzerinde olması hemşirelik mesleğe yönelik olumlu tutuma sahip olunduğunu göstermektedir.

Hemşirelik Mesleği Tutum Ölçeği' nin yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmasında ölçeğin yüksek düzeyde geçerli ve güvenilir olduğu ve Cronbah's Alpha katsayısının 0,91 olduğu bulunmuştur (Ipek Coban ve Kasikci 2011). Bu çalışmada Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği Cronbah's Alpha katsayısı 0,90 bulunmuştur.

Tablo 3-1. Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği'nin Alt Boyut Özellikleri

Alt Boyut	Maddeler	Madde Sayısı	En Düşük Puan	En Yüksek Puan
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	1-18	18	18	90
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme Durumu	19-31	13	13	65
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	32-40	9	9	45
Toplam		40	40	200

3.6. Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarıldı ve analizler SPSS 25 for windows programı kullanılarak yapıldı. Tanımlayıcı veriler frekans, ortalama ve standart sapma ile değerlendirildi. Ölçeklerin güvenirliği Cronbah's Alpha testi ile değerlendirildi. Yaş, Kovid-19 Korku Ölçeği, HMYTÖ ve alt boyutlarından elde edilen verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığı Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirildi. Veriler normal dağılıma uygun olmadığından ($p<0,05$) verilerin analizinde, iki grup arasındaki karşılaştırmalarda Mann Whitney U testi; ikiden fazla grup arasındaki karşılaştırmalarda Kruskal Wallis-H testi; iki puanın arasındaki ilişki için Spearman's Rho Korelasyon testi kullanıldı. Veriler değerlendirilirken güven aralığı %95, istatistiksel anlamlılık $p<0,05$ olarak kabul edildi.

3.7. Araştırmanın Sınırlıkları

Araştırmanın sadece Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu'nda, tek merkezde ve 27.07.2020 – 27.08.2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

3.8. Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

Araştırmada kullanılan Kovid-19 Korkusu Ölçeği ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği bağımlı değişkenleri, araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin tanıtıcı özellikleri ise bağımsız değişkenleri oluşturdu.

3.9. Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma "COVID-19 Konusunda Bilimsel Araştırma Çalışmaları" kapsamında olduğu için T.C. Sağlık Bakanlığı Bilimsel Araştırma Platformu'na başvuru yapıldı ve onay alındı (EK-7).

Araştırmanın etik yönden uygunluğunun değerlendirilmesi için Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu'na başvuruldu ve 2020/07-01 nolu etik kurul onayı alındı. Etik kurul onay kararının ardından Maltepe Üniversitesi Rektörlüğü'nden kurum izni alındı.

Araştırmaya katılan öğrencilere aydınlatışmış onam (EK-1) sunuldu, kabul eden öğrenciler anketleri doldurdu.

Kovid-19 Korkusu Ölçeği' nin bu araştırmada kullanılabilmesi için ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yapan Begüm Satıcı' dan yazılı izin alınmıştır (EK-5).

Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği' nin bu araştırmada kullanılabilmesi için ölçek sahibi Gülay İpek Çoban'dan yazılı izin alındı (EK-6).

4. BULGULAR

Hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 sürecinde yaşadıkları korku ile hemşirelik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmaya 324 hemşirelik öğrencisi katıldı.

Katılımcılardan elde edilen bulgular 4 başlık altında incelendi.

- Katılımcıların Kişisel Özelliklerinin Dağılımı
- Katılımcıların Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu
- Katılımcıların Covid-19 Salgınına İlişkin Korkusu
- Kişisel Özelliklerin Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma ve Covid-19 Salgını ile İlgili Korku Düzeyine Etkisi
- Katılımcıların Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu ile Covid-19 Salgını Sürecinde Yaşadıkları Korku Arasındaki İlişki

4.1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerinin Dağılımı

Çoğu kız öğrenci olan katılımcıların 1., 2., 3. ve 4. sınıf hemşirelik bölümü öğrencisi olduğu, %86,1'inin (n=279) hemşirelik mesleğini isteyerek seçtiği, %75,9'u (n=246) ailesi ile yaşadığı, %18,8'inin (n=61) çalıştığı, %6,2'sinin (n=20) kronik rahatsızlığı olduğu ve %83'ünün (n=269) sağlık güvencesi olduğu saptandı (Tablo 4-1).

Tablo 4-1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerinin Dağılımı

Özellikler	x̄	± sd
Yaş (yıl)	21,37	2,07
	n	%
Cinsiyet		
• Kız	252	77,8
• Erkek	72	22,2
Eğitim görülen sınıf		
• 1.Sınıf	54	16,7
• 2.Sınıf	82	25,3
• 3.Sınıf	84	25,9
• 4.Sınıf	104	32,1
Medeni durum		
• Evli	6	1,9
• Bekar	318	98,1
Gelir durumu		
• Gelir giderden az	36	11,1
• Gelir gidere eşit	232	71,6
• Gelir giderden fazla	56	17,3
Kiminle yaşadığı		
• Akraba yanı	6	1,9
• Ailemle birlikte	246	75,9
• Yalnız evde	16	4,9
• Arkadaşlarla evde	17	5,2
• Yurtta	39	12
Çalışma durumu		
• Çalışıyorum	61	18,8
• Çalışmıyorum	263	81,2
Sağlık güvencesi		
• Var	269	83
• Yok	55	17
Kronik hastalık		
• Var	20	6,2
• Yok	304	93,8
Hemşirelik mesleğini isteyerek seçme durumu		
• Evet	279	86,1
• Hayır	45	13,9

4.2. Katılımcıların Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu

Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği ve alt boyutlarının puan ortalama, standart sapma, medyan, minimum ve maksimum değerleri Tablo 4-2'de sunuldu. Öğrencilerin ölçekten alıkları puanlar incelendiğinde; Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum puanının ortalama değerinin 170,8±16,1 olduğu belirlendi.

Ölçeğin toplamından ve alt boyutlarından alınan puanlar değerlendirildiğinde öğrencilerin hemşirelik mesleğine yönelik olumlu tutum sergiledikleri saptandı.

Tablo 4-2. Katılımcıların HMYTÖ ve Alt Boyutları Puanlarının Dağılımı

	n	$\bar{x}$	±sd	medyan	min	maks
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	324	82,7	7,9	85	18	90
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme Durumu	324	53,08	8,3	55	13	65
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	324	35,08	3,2	36	9	45
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum	324	170,8	16,1	175	40	200

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma

4.3. Katılımcıların Covid-19 Salgınına İlişkin Korkusu

Öğrencilerin %0,6'sı (n=2) kendisine, %6,8'i (n=22) ailesinden birisine Covid-19 pozitif tanısı konduğunu bildirdi (Tablo 4-3).

Tablo 4-3. Katılımcılara ve Aile Üyelerine Covid-19 Pozitif Tanısı Konma Durumu

	n	%
Kendisine Covid-19 pozitif tanısı konma durumu		
• Covid-19 tanısı konulmayan	322	99,4
• Covid-19 tanısı konulan	2	0,6
Ailesinden birine Covid-19 pozitif tanısı konma durumu		
• Covid-19 tanısı konulmayan	302	93,2
• Covid-19 tanısı konulan	22	6,8
Toplam	324	100

Öğrencilerin Kovid-19 Korkusu Ölçeği' nden aldıkları puanların ortalama, standart sapma, medyan, minimum ve maksimum değerleri Tablo 4-4' de sunuldu. Ölçekten alınan puanlar incelendiğinde; Covid-19 korkusu puanı ortalama değeri 19,0±6,3 olarak bulundu.

Tablo 4-4. Katılımcıların Kovid-19 Korkusu Ölçeği Puanının Dağılımı

	n	$\bar{x}$	±sd	medyan	min	maks
Covid-19 Korkusu	324	19,0	±6,3	19	7	35

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma

4.4. Kişisel Özelliklerin Mesleki Tutuma ve Covid-19 Korku Düzeyine Etkisi

Yaş ortalaması 21,37±2,07 olan öğrencilerin yaşları ile Covid-19 korkusu arasındaki ilişki incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadı (r_s=-0,05; p>0.05) (Tablo 4-5).

Tablo 4-5. Covid-19 Salgını Korkusunun Yaş ile İlişkisi

	Covid-19 Korkusu	
	r_s	**p**
Yaş	-0,05	0,35

Veriler Sperman's Rho testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 4-6. Cinsiyetin Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Kız (n=252)			Erkek (n=72)			z_{MWU}	p
	$\bar{x}$	±sd	medyan	$\bar{x}$	±sd	medyan		
Covid-19 Korkusu	19,4	6,28	19,5	17,84	6,55	16	-2,20	**0,02**
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	83,18	7,45	86	81,02	9,52	84	-2,0	**0,04**
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	53,36	8,46	55	52,11	7,77	54	-1,4	0,14
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	35,12	3,08	36	34,93	3,89	35	-0,5	0,58
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	171,67	15,38	176	168,06	18,54	171	-1,6	0,10

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, z_{MWU}- Mann Whitney U Testi

Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine cinsiyetin etkisi incelediğinde, erkek öğrencilere kıyasla kız öğrencilerin korku düzeyinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptandı (p=0,02) (Tablo 4-6).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda cinsiyetin etkisi incelediğinde, erkek öğrencilere kıyasla kız öğrencilerin hemşirelik mesleğinin özellikleri düzeyinin istatistiksel açıdan anlamlı olarak daha yüksek olduğu (p=0,04) ve her iki cinsiyetin hemşirelik mesleğine yönelik tutum ve tercih etme düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-6).

Tablo 4-7. Eğitim Yılının Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	1.Sınıf (n= 54)			2.Sınıf (n= 82)			3.Sınıf (n= 84)			4.Sınıf (n= 104)			χ^2	p
	$\bar{x}$	±sd	med.	$\bar{x}$	±sd	med.	$\bar{x}$	±sd	med.	$\bar{x}$	±sd	med.		
Covid-19 Korkusu	20,3	6,2	21	18,1	6,5	17	19,8	5,8	19	18,4	6,6	19	5,7	0,12
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	81,5	8,0	85	83,5	6,9	86	83,8	6,0	86	81,7	9,8	85,5	3,8	0,2
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	54,9	7,8	57	55,2	7,9	57	53,8	7,4	55	49,7	8,5	50	25,9	**0,00**
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	34,7	3,4	35	35,9	3,2	37	35,3	2,6	36	34,3	3,5	35	12,1	**0,007**
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	171,2	16,7	176	174,7	15,0	179	173,0	12,9	176	165,8	17,8	167	18,1	**0,00**

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, X^2- Kruskal Walls H Testi

Öğrencilerin eğitim yılının Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine etkisi incelediğinde anlamlı bir fark olmadığı bulundu (p>0,05) (Tablo 4-7).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda eğitim yılının etkisi incelendiğinde; 4. sınıf öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla hemşirelik mesleğini tercih etme (p=0,00), hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum (p=0,007) ve hemşirelik mesleğine yönelik tutum (p=0,00) düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptandı (Tablo 4-7).

Tablo 4-8. Medeni Durumun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Evli (n= 6)			Bekar (n= 318)			z_{MWU}	p
	$\bar{x}$	±sd	medyan	$\bar{x}$	±sd	medyan		
Covid-19 Korkusu	20,6	6,5	19,5	19,0	6,3	19	-0,5	0,57
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	85,5	4,7	87	82,6	8,0	85	-0,5	0,57
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	55,8	8,5	58	53,0	8,3	55	-0,8	0,40
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	35,8	2,5	36	35,0	3,2	36	-0,2	0,79
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	177,1	13,9	180	170,7	16,2	175	-0,9	0,35

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, z_{MWU}- Mann Whitney U Testi

Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine medeni durumun etkisi incelediğinde, evli öğrencilerin bekar öğrencilere kıyasla korku düzeyinin daha yüksek olduğu fakat aralarında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-8).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda medeni durumun etkisi incelediğinde, evli öğrencilerin hemşirelik mesleğine yönelik tutum düzeyinin bekar öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu ancak istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-8).

Tablo 4-9. Gelir Durumunun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Gelir Giderden Az (n= 36)			Gelir Gidere Eşit (n= 232)			Gelir Giderden Fazla (n= 56)			χ^2	p
	$\bar{x}$	±sd	med.	$\bar{x}$	±sd	med.	$\bar{x}$	±sd	med.		
Covid-19 Korkusu	19,2	7,9	20	19,4	6,0	19	17,7	6,6	18	2,3	0,31
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	83,7	9,8	87	82,5	7,3	85	82,7	9,1	86	3,7	0,15
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	50,5	8,2	51	53,8	8,0	55	51,6	9,0	54	6,9	**0,03**
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	34,6	3,8	35	35,1	3,0	36	35,1	3,7	35,5	0,3	0,81
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	168,9	18,3	175	171,5	15,4	175	169,5	17,8	174,5	1,5	0,45

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, X^2- Kruskal Walls H Testi

Gelir durumunun Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine etkisi incelediğinde geliri giderinden fazla olan öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla korku düzeyinin daha düşük olduğu ancak istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-9).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda gelir durumunun etkisi incelendiğinde; geliri gidere eşit olan öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla hemşirelik mesleğini tercih etme düzeyinin daha yüksek olduğu (p=0,03); gelir durumları arasında hemşirelik mesleğinin özellikleri, hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum ve hemşirelik mesleğine yönelik tutum düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-9).

Tablo 4-10. Yaşadığı Yerin Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Ailemle Birlikte (n= 246)			Yalnız Evde (n= 16)			Arkadaşlarla Evde (n= 17)			Yurtta (n= 39)			Akraba Yanı (n= 6)			χ^2	p
	$\bar{x}$	±sd	med	$\bar{x}$	±sd	med	$\bar{x}$	±sd	med	$\bar{x}$	±sd	med	$\bar{x}$	±sd	med		
Covid-19 Korkusu	19,0	6,3	19	20,7	6,2	24	16,1	6,4	16	20,3	6,6	21	18,6	5,4	17	5,3	0,25
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	83,1	7,6	85,5	83,1	7,0	87	83,8	7,7	88	80,4	9,1	81	73,3	11,2	73,5	8,3	0,08
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	53,0	8,2	55	57,2	6,2	58,8	51,0	10,3	49	52,6	7,7	54	51,5	11,0	52,5	4,4	0,34
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	35,0	3,1	36	35,9	37	3,4	35,7	35	4,4	34,9	2,7	36	32,6	6,1	33,5	4,5	0,34
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	171,3	15,6	176	176,3	13,8	180,5	170,7	18,3	170	167,9	17,0	167	157,5	24,1	157,5	6,3	0,17

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, X^2- Kruskal Walls H Testi

Öğrencilerin yaşadığı yerin Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine etkisi incelediğinde, yalnız yaşayanların diğer öğrencilere kıyasla korku düzeyinin daha yüksek olduğu fakat istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-10).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda öğrencilerin yaşadığı yerin etkisi incelediğinde, istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-10).

Tablo 4-11. Çalışma Durumunun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Çalışan (n= 61)			Çalışmayan (n= 263)			z_{MWU}	p
	$\bar{x}$	±sd	medyan	$\bar{x}$	±sd	medyan		
Covid-19 Korkusu	17,4	6,5	16	19,4	6,2	19	-2,1	**0,03**
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	82,6	10,1	86	82,7	7,4	85	-0,4	0,6
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	52,3	8,3	54	53,2	8,3	55	-0,8	0,3
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	34,7	3,8	54	35,1	3,1	36	-0,1	0,8
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	169,7	18,8	175	171,1	15,5	175	-0,2	0,8

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, z_{MWU}- Mann Whitney U Testi

Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine çalışma durumunun etkisi incelediğinde, çalışan öğrencilere kıyasla çalışmayan öğrencilerin korku düzeyinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptandı (p=0,03) (Tablo 4-11).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda çalışma durumunun etkisi incelediğinde, çalışan ve çalışmayan öğrenciler arasında hemşirelik mesleğine yönelik tutumda istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-11).

Tablo 4-12. Sağlık Güvencesi Olma Durumun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Sağlık Güvencesi Olan (n= 269)			Sağlık Güvencesi Olmayan (n= 55)			z_{MWU}	p
	$\bar{x}$	±sd	medyan	$\bar{x}$	±sd	medyan		
Covid-19 Korkusu	19,2	6,3	19	18,4	6,6	16	-0,5	0,4
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	82,7	7,6	85	82,3	9,5	85	-0,5	0,5
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	52,9	8,2	55	53,6	8,5	55	-0,7	0,4
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	35,1	3,1	36	34,7	4,0	35	-0,4	0,6
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	170,8	15,5	175	170,7	19,0	176	-0,6	0,4

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, z_{MWU}- Mann Whitney U Testi

Sağlık güvencesi olma durumunun Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine etkisi incelediğinde, sağlık güvencesi olan öğrencilerin sağlık güvencesi olmayan öğrencilere nispeten korku düzeyinin daha yüksek olduğu ancak istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı ($p>0,05$) saptandı (Tablo 4-12).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda sağlık güvencesi olma durumunun etkisi incelediğinde, sağlık güvencesi olan ve olmayan öğrenciler arasında hemşirelik mesleğine yönelik tutumda istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı ($p>0,05$) (Tablo 4-12).

Tablo 4-13. Kronik Hastalığı Olma Durumun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Kronik Hastalığı Olan (n= 20)			Kronik Hastalığı Olmayan (n= 304)			z_{MWU}	p
	$\bar{x}$	±sd	medyan	$\bar{x}$	±sd	medyan		
Covid-19 Korkusu	21,4	7,9	21	18,9	6,2	19	-1,2	0,2
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	84,0	5,1	85,5	82,6	8,1	85	-0,1	0,8
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	49,2	9,3	51	53,3	8,2	55	-1,9	0,4
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	34,9	1,9	35,5	35,0	3,3	36	-0,7	0,4
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	168,2	13,3	176	171,0	16,3	175	-1,3	0,1

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, z_{MWU}- Mann Whitney U Testi

Kronik hastalığı olma durumunun Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine etkisi incelediğinde, kronik hastalığı olan öğrencilerin kronik hastalığı olmayan öğrencilere kıyasla korku düzeyinin daha yüksek olduğu ancak istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-13).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda kronik hastalığı olma durumunun etkisi incelediğinde, kronik hastalığı olan öğrencilerin kronik hastalığı olmayan öğrencilere kıyasla hemşirelik mesleğine yönelik tutum ve hemşirelik mesleğini tercih etme düzeylerinin daha düşük olduğu fakat istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-13).

Tablo 4-14. Mesleğini İsteyerek Seçme Durumunun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Evet (n= 279)			Hayır (n= 45)			z_{MWU}	p
	$\bar{x}$	±sd	medyan	$\bar{x}$	±sd	medyan		
Covid-19 Korkusu	18,7	6,3	18	20,9	6,0	21	-2,2	**0,02**
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	83,0	7,8	86	80,3	8,2	84	-2,6	**0,008**
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	54,7	7,3	56	42,8	6,6	41	-8,1	**0,0**
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	35,1	3,3	36	34,4	3,0	35	-1,5	0,1
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	173	15,4	177	157,6	14,3	159	-6,3	**<0,001**

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, z_{MWU}- Mann Whitney U Testi

Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine mesleğini isteyerek seçme durumunun etkisi incelediğinde, mesleği isteyerek seçmeyen öğrencilerin mesleği isteyerek seçen öğrencilere kıyasla korku düzeyinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptandı (p=0,02) (Tablo 4-14).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda mesleğini isteyerek seçme durumunun etkisi incelediğinde, mesleği isteyerek seçen öğrencilerin mesleği isteyerek seçmeyen öğrencilere kıyasla mesleki özellikler (p=0,008), mesleği tercih etme (p=0,0) ve mesleğe yönelik tutum (p=0,0) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptandı (Tablo 4-14).

Tablo 4-15. Covid-19 Pozitif Tanısı Konma Durumunun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Covid-19 pozitif tanısı konan (n= 2)			Covid-19 pozitif tanısı konmayan (n= 322)			z_{MWU}	p
	$\bar{x}$	±sd	medyan	$\bar{x}$	±sd	medyan		
Covid-19 Korkusu	30,5	2,1	30,5	19,0	6,3	19	-2,2	**0,02**
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	80,5	6,3	80,5	82,7	8,0	85,5	-0,9	0,3
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	43	4,2	43	53,1	8,3	55	-1,7	0,08
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	36	0,0	36	35,0	3,2	36	-0,21	0,8
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	159,5	10,6	159,5	170,9	16,1	175	-1,3	0,1

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, z_{MWU}- Mann Whitney U Testi

Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine Covid-19 pozitif tanısı konma durumunun etkisi incelediğinde, tanı alan öğrencilerin tanı almayan öğrencilere kıyasla korku düzeyinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptandı (p=0,02) (Tablo 4-15).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda Covid-19 pozitif tanısı konma durumunun etkisi incelediğinde, tanı alan öğrencilerin tanı almayan öğrencilere kıyasla hemşirelik mesleğine yönelik tutum düzeylerinin daha düşük olduğu fakat istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-15).

Tablo 4-16. Aileye Covid-19 Pozitif Tanısı Konma Durumun Covid-19 Salgını Korkusuna ve Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutuma Etkisi

Özellikler	Covid-19 pozitif tanısı konulan (n= 22)			Covid-19 pozitif tanısı konmayan (n= 302)			z_{MWU}	p
	$\bar{x}$	±sd	medyan	$\bar{x}$	±sd	medyan		
Covid-19 Korkusu	19,7	6,6	18	19,0	6,3	19	-0,5	0,5
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	84,2	6,0	87	82,5	8,1	85	-1,0	0,3
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme	52,7	7,4	52,5	53,1	8,3	55	-0,4	0,6
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	35,9	1,9	37	35,0	3,3	35,5	-1,2	0,2
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumu	172,9	11,6	176	170,7	16,4	175	-0,13	0,8

$\bar{x}$ – ortalama, ±sd – standart sapma, z_{MWU}- Mann Whitney U Testi

Aileye Covid-19 pozitif tanısı konma durumunun Covid-19 salgını ile ilişkili korku düzeyine etkisi incelediğinde, öğrenciler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı (p>0,05) belirlendi (Tablo 4-16).

Hemşirelik mesleğine yönelik tutumda aileye Covid-19 tanısı konma durumunun etkisi incelediğinde, ailesinde Covid-19 pozitif tanısı konulan öğrencilerin tanı konmayan öğrencilere kıyasla hemşirelik mesleğine yönelik tutum düzeylerinin daha yüksek olduğu ancak istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı (p>0,05) (Tablo 4-16).

4.5. Mesleki Tutumun Covid-19 Korku Düzeyi ile İlişkisi

Öğrencilerin Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği ve alt boyutları ile Kovid-19 Korkusu Ölçeği' nden aldıkları puanlar arasındaki ilişki incelendiğinde; "hemşirelik mesleğinin özellikleri" alt boyutu ile Covid-19 korkusu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı (r_s=0,009; p>0.05), "hemşirelik mesleğini tercih etme durumu" alt boyutu ile Covid-19 korkusu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı (r_s=-0,039; p>0.05), "hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum" alt boyutu ile Covid-19 korkusu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı (r_s=0,058; p>0.05) ve hemşirelik mesleğine yönelik tutum ile Covid-19 korkusu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı (r_s=0,008; p>0.05) saptandı (Tablo 4-17).

Tablo 4-17. Mesleki Tutumun Covid-19 Korku Düzeyi ile İlişkisi

	Covid-19 Korkusu	
	r_s	**p**
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri	0,009	0,87
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme Durumu	-0,039	0,48
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum	0,058	0,29
Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum	0,008	0,89

Veriler Sperman's Rho testi ile analiz edilmiştir.

5. TARTIŞMA

Şiddetli akut solunum yetmezliğine neden olan yeni koronavirüs SARS-CoV-2 tüm dünyaya hızla yayılmış, Covid-19 adlı küresel bir salgına yol açmıştır. Dünyanın dört bir yanındaki yöneticiler pandemiyi kontrol altına almak ve sona erdirmek için hareket ederken, salgın tüm ülkelerde sağlık, sosyal ve ekonomik sistemler üzerinde benzeri görülmemiş bir yük oluşturmuştur. Vaka sayısının artması ile bulaşı önlemeye yönelik çeşitli önlemler alınmaya başlanmış ve zamanla önlemler artarak devam etmiştir (Adhanom Ghebreyesus 2020; Özdin ve Bayrak Özdin 2020).

Covid-19 salgını bireylerin yalnızca fiziksel sağlığını değil ruh sağlığını da olumsuz etkilemektedir. Mevcut durumda kişiler enfekte olmaktan, ölmekten, sosyal olarak dışlanmaktan ve sevdiklerini kaybetmekten korkmaktadır. (Adhanom Ghebreyesus 2020) Hemşireler bu sağlık krizinde ön saflarda yer alarak mücadele etmektedir. Covid-19 pandemisinde geleceğin hemşireleri olan hemşirelik öğrencileri için de zorlu bir süreç yaşanmaktadır.

Bu araştırma hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 salgınında yaşadıkları korku ile hemşirelik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin tanıtıcı özellikleri, diğer çalışmalardaki hemşirelik öğrencisi profilleri ile karşılaştırıldığında; bu çalışmadaki öğrenci profilinin, Türkiye' deki hemşirelik öğrencilerinin profili ile benzer olduğu görülmüştür. Yiğit ve arkadaşlarının (2007) Türkiye' deki hemşirelik öğrencilerinin profilini inceleyen çalışmasında öğrencilerin çoğunluğunun 22-24 yaş arasında ve bekar olduğu, %14,2 'sinin bir işte çalıştığı ve %76,9' unun gelir düzeyinin orta olduğu saptanmıştır. Birimoğlu Okuyan ve arkadaşlarının (2020) hemşirelik öğrencileri ile yaptığı, %65,3' ünün erkek, %34,7' sinin kız öğrencilerin oluşturduğu çalışmada öğrencilerin yaş ortalaması 21,13±3,01 ve %61,1'inin gelirinin gidere eşit olduğu bulunmuştur.

Meslek seçimi, kişinin yaşamında çok önemli bir yer tutar. Meslek seçerken kişi, kendine belirli bir çalışma, yaşam şekli seçer. Kişi; yetenek, alaka ve istekleri yönünde seçtiği meslek alanında başarılı, üretken ve mutlu olurken rastgele yaptığı seçim sonucunda başarısız, üretkenlikten uzak ve mutsuz olmaktadır (Yanıkkerem ve ark. 2004, Kaynak: Kızğut ve Ergöl 2011). Çalışmaya katılan öğrencilerin %86,1'i hemşirelik mesleğini isteyerek seçmiş, %13,9'u ise isteyerek seçmemiştir. Zencir ve Eşer' in (2016) yaptığı çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin %51,9' u, Seval ve Sönmez'in (2020) yaptığı çalışmada ise hemşirelik öğrencilerinin %73,2'si mesleği isteyerek seçmiştir. Taşdelen ve Zaybak' ın (2013) yaptığı araştırmada hemşirelik öğrencilerinin %71,1'i hemşirelik bölümünü isteyerek seçmiştir. Literatürde benzer sonuçları olan çalışmalar mevcuttur (Yiğit ve ark. 2007; Çevik ve Khorshıd 2012). Kızğut ve Ergöl' ün (2011) yaptığı çalışmada birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin %45,2'si hemşirelik bölümünü isteyerek seçmiş, San Turgay ve arkadaşlarının (2005) yaptığı çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin çoğu ise mesleği isteyerek seçmemiştir. Bu araştırmada hemşirelik mesleğini isteyerek seçen öğrencilerin daha fazla olması, araştırmanın yapıldığı okulda okuyan öğrencilerin ve onları etkileyen çevresel faktörlerin (aile, eğitim gibi) hemşirelik mesleğine yönelik olumlu tutumlarından kaynaklanabilir.

SARS-CoV-2, ilk kez Çin' de görüldükten sonra hızla tüm dünyaya yayıldı ve Covid-19 olarak bilinen pandemiye yol açtı. Vaka sayıları arttıkça çeşitli önlemler alınmaya başlandı ve önlemler çoğaltılarak uygulamaya devam edildi. Pandemi gibi travmatik olaylar insanların güvende olma duygusunu sarsmakta, insanlara ölüm gerçeğini hatırlatmakta ve ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Salgının ne zaman sona ereceği, hastalığın tedavisinin ne zaman bulunacağı gibi cevapları olmayan sorular; pandemi önlemleri kapsamındaki sosyal izolasyon sebebiyle kişilerarası ilişkilerde azalma ve mümkün olduğunca evde kalma gibi öneriler bireylerin ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir (Özdin ve Bayrak Özdin 2020). Covid-19 salgını sırasında kaygı, depresyon, korku, stres ve uyku bozuklukları gibi belirtiler daha sık görülmektedir (Torales ve ark. 2020). Cao ve arkadaşlarının (2020) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada katılımcıların %24,9' u Covid-19 salgını ile ilişkili kaygı yaşadıklarını belirtmiştir. Benzer şekilde Memiş Doğan ve Düzel' in (2020) Türkiye genelinde yaptığı

çalışmada katılımcıların %60,4'ü virüs korkusunun ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin %0,6'sı (n=2) kendisine, %6,8'i (n=22) ailesinden birisine Covid-19 pozitif tanısı konduğunu bildirdi. Çalışmada, hemşirelik öğrencilerine Covid-19 salgınına yönelik korku düzeyini saptamak amacıyla Kovid-19 Korkusu Ölçeği uygulandı. Araştırmaya katılan öğrencilerin Covid-19 korkusu puanı ortalama değeri 19,0±6,3 olarak bulundu.

Çalışmada yaş ortalaması 21,37±2,07 olan katılımcıların yaşı ile Covid-19 korku düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Gritsenko ve arkadaşlarının (2020) Rusya ve Belarus' ta yaşayan, yaş ortalaması 21,8±5,4 olan 939 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada öğrencilerin Covid-19 korkusu puanı ortalama değeri 22,2±5,9 olarak bulunmuş, yaş ile Covid-19 korku düzeyi arasında zayıf bir ilişki saptanmıştır. Martínez-Lorca ve arkadaşlarının (2020) İspanya' da okuyan ve yaş ortalaması 21,59±3,04 olan 606 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada öğrencilerin Covid-19 korkusu puanı ortalama değeri 16,79±6,04 olarak bulunmuş, yaş ile Covid-19 korku düzeyi arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu çalışmada yaşın Covid-19 korku düzeyine anlamlı etkisinin olmaması katılımcıların yaş aralığının birbirine çok yakın olmasından kaynaklı olabilir.

Çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla Covid-19 korku düzeyi anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur. Çalışma sonucuna benzer olarak Gritsenko ve arkadaşlarının (2020) Rusya ve Belarus' ta okuyan üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere nazaran Covid-19 korku düzeyi anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur. Savitsky ve arkadaşlarının (2020) çalışmasında erkek öğrencilerin kaygı düzeyi kız öğrencilere kıyasla anlamlı derecede daha düşük bulunmuştur. Nguyen ve arkadaşlarının (2020) Vietnam' da okuyan öğrenciler ile yaptığı çalışmada kız öğrencilerin Covid-19 korku düzeyi erkek öğrencilere oranla daha yüksek çıkmıştır. Reznik ve arkadaşlarının (2020) üniversite öğrencileri ve mezunlarla yaptığı çalışmada kadın katılımcıların erkek katılımcılara kıyasla Covid-19 korku düzeyinin daha

yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özdin ve Bayrak Özdin' in (2020) Covid-19 salgını sırasında Türk toplumunun kaygı, depresyon ve sağlık kaygısı seviyelerini inceledikleri çalışmada kadınların kaygı, depresyon ve sağlık kaygısı seviyelerinin erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Literatür bilgisi çalışmamız ile paralellik göstermektedir.

Çalışmada öğrencilerin eğitim yılı ile Covid-19 korku düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer olarak Savitsky ve arkadaşlarının (2020) yaptığı çalışmada hemşirelik öğrencilerinin eğitim yılı ile Covid-19 pandemisine ilişkin kaygı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Martínez-Lorca ve arkadaşlarının (2020) İspanya' daki üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada birinci sınıf öğrencilerin ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilere kıyasla Covid-19 korku düzeyi anlamlı seviyede daha yüksek bulunmuştur. Nguyen ve arkadaşlarının (2020) Vietnam' daki 5423 tıp öğrencisi ile yaptığı çalışmada akademik yıl arttıkça Covid-19 korku düzeyi anlamlı seviyede daha düşük bulunmuştur.

Çalışmada öğrencilerin medeni durumunun Covid-19 korku düzeyine etkisi incelendiğinde, evli öğrencilerin bekar öğrencilere kıyasla korku düzeyinin daha yüksek olduğu bulunmuş ancak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Benzer olarak Savitsky ve arkadaşlarının (2020) çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin medeni durumları ile Covid-19 pandemisine ilişkin kaygı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Farklı olarak Perz ve arkadaşlarının (2020) üniversite öğrencileri ile Covid-19 salgınına ilişkin yaptığı çalışmada evli öğrencilerin bekar öğrencilere kıyasla daha yüksek korku seviyesine sahip olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada medeni durumun korku düzeyine anlamlı etkisinin olmamasının nedeni katılımcıların çoğunluğunun bekar olması ve bekar öğrencilerin sorumluluklarının evli öğrencilere kıyasla daha az olmasından kaynaklanabilir.

Çalışmada öğrencilerin gelir durumunun Covid-19 korku düzeyine etkisi incelendiğinde, geliri giderinden fazla olan öğrencilerin daha düşük düzeyde korkuya sahip olduğu görülmüş ancak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Cao ve arkadaşlarının

(2020) Çin' de 7143 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada düzenli bir geliri olmayan öğrencilerin Covid-19 pandemisine ilişkin kaygı düzeyi anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Nguyen ve arkadaşlarının (2020) Vietnam' da okuyan tıp öğrencileri ile yaptığı araştırmada tedavi için gerekli ilaçları güçlükle ödeyebilecek öğrencilerin Covid-19 korku seviyesi ilaçları kolaylıkla ödeyebilecek öğrencilere kıyasla anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur. Bu çalışmada gelir düzeyinin Covid-19 korku düzeyine anlamlı etkisinin olmaması, katılımcıların çoğunluğunun gelirinin gidere eşit ya da gelirinin giderinden fazla olması dolayısıyla herhangi bir sağlık sorununda tedaviye ulaşabilecek gelir düzeyine sahip olmalarından kaynaklanabilir.

Çalışmada öğrencilerin kiminle yaşadığının Covid-19 korku düzeyine etkisi incelendiğinde, yalnız yaşayan öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla daha yüksek korku düzeyine sahip olduğu bulunmuş ancak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Cao ve arkadaşlarının (2020) Çin' de yaptığı çalışmada ise yalnız yaşayan öğrencilerin diğer öğrencilere göre Covid-19 pandemisine ilişkin kaygı düzeyinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada öğrencilerin yaşadığı yerin Covid-19 korku düzeyine anlamlı derecede etkisinin olmaması, katılımcıların çoğunun ailesiyle birlikte yaşaması ve bundan kaynaklı destek sistemlerinin daha gelişmiş olabileceğinden dolayı olabilir.

Çalışmada çalışma durumunun Covid-19 korku düzeyine etkisi incelendiğinde, herhangi bir işte çalışmayan öğrencilerin çalışan öğrencilere kıyasla korku düzeyi anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatüre bakıldığında çalışma durumunun Covid-19 salgınına ilişkin korku düzeyine etkisini inceleyen çalışmalarda farklı sonuçlar çıkmaktadır. Savitsky ve arkadaşlarının (2020) çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin çalışma durumu ile Covid-19 pandemisine ilişkin kaygı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamış; virüs bulaşını önlemeye yönelik kişisel koruyucu ekipmanı olmadan çalışan öğrencilerin koruyucu ekipmana sahip olan öğrencilere kıyasla daha yüksek kaygı düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Memiş Doğan ve Düzel' in (2020) yaptığı çalışmada mavi yakalı çalışanların öğrencilere kıyasla daha yüksek korku ve kaygı düzeyine sahip olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada bir işte çalışmayan öğrencilerin çalışan öğrencilere oranla daha yüksek korku seviyesine sahip olmasının sebebi sosyal izolasyonun ve evde kalma süresinin daha fazla olmasıyla ilişkili olabilir.

Çalışmada kendine Covid-19 pozitif tanısı konma durumunun Covid-19 korku düzeyine etkisi incelendiğinde, tanı alan öğrencilerin tanı almayan öğrencilere kıyasla korku düzeyinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Li, Yang ve arkadaşları (2020) doğrulanmış veya şüpheli vakaların, ölümcül sonuçlanabilecek yeni bir virüs enfeksiyonundan korktuğunu ve karantinada yalnızlık, öfke ve bunalım duygularını yaşadığını belirtmiştir. Covid-19 hastaları kaygı, depresyon, çaresizlik gibi ruh sağlığına ilişkin sorunlar yaşayabilmekte; şüpheli olup izole edilen hastalar da sağlık durumlarıyla ilgili belirsizlikler nedeniyle endişe duyabilmektedir (Li, Yang ve ark. 2020). Çalışmada Covid-19 hastası olan öğrencilerin diğer öğrencilere nazaran anlamlı düzeyde daha yüksek korkuya sahip olmasının sebebi hastalığı deneyimlemiş olmaları, hastalığın henüz tedavisinin bulunmamış olması ve ölümle sonuçlanabilir olmasından kaynaklı olabilir.

Çalışmada öğrencilerin aile üyelerinden birisine Covid-19 tanısı konma durumunun Covid-19 korku düzeyine etkisi incelendiğinde, farklılık bulunmamıştır. Memiş Doğan ve Düzel' in (2020) Türkiye genelinde 1500 kişi ile yaptığı çalışmada katılımcıların %94,5'i ailelerinin/tanıdıklarının virüse yakalanmasından korktuklarını belirtmiştir. Benzer olarak Özdin ve Bayrak Özdin' in (2020) Türkiye genelinde 343 katılımcı ile yaptığı çalışmada arkadaşları ya da akrabaları arasında Covid-19 pozitif tanısı olan kişilerin kaygı seviyeleri anlamlı derece yüksek bulunmuştur. Cao ve arkadaşlarının (2020) Çin' de yaptığı çalışmada Covid-19 hastası olan bir akraba ya da tanıdığı olan öğrencilerin olmayan öğrencilere kıyasla daha kaygılı olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada öğrencilerin aile üyelerinden birisine Covid-19 tanısı konma durumunun korku düzeyine anlamlı derecede etki etmemesi, araştırmanın salgının normalleşme sürecinde yapılmış olmasından kaynaklanabilir.

Çalışmada hemşirelik mesleğini isteyerek seçme durumunun Covid-19 korku düzeyine etkisi incelendiğinde, mesleği isteyerek seçmeyen öğrencilerin mesleği isteyerek seçen öğrencilere kıyasla korku düzeyinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Birimoğlu Okuyan ve arkadaşları (2020) yaptığı çalışmada hemşirelik öğrencilerinin salgın sürecinde kendi sağlığının yanında, hemşirelerin Covid-19 hastaları ile yakından ilgilenmesi sebebiyle mesleğe ilişkin endişeleri oluşmuş ve mesleki

tutumlarının olumsuz etkilenmiş olabileceği belirtilmiştir. Hemşirelerin pandemide birçok zorlukla karşılaştığı ve hayatlarını riske atarak çalıştığı bilinmektedir (Xiang, Yang ve ark. 2020). Dolayısıyla çalışmada hemşirelik mesleğini isteyerek seçmeyen öğrencilerin mesleki risklerden ötürü korku düzeyi daha yüksek çıkmış olabilir.

Hemşireler enfeksiyonun önlenmesi ve kontrolünde, izolasyon uygulamalarında ve halk sağlığında her zaman önemli bir rol oynamıştır. Covid-19 salgınında hemşireler, görevleri sırasında hayatlarını riske atarak ön saflarda yer almaya devam etmektedir (Smith ve ark. 2020). Hemşirelik mesleğinin niteliklerine uygun ve hemşireliğe yönelik olumlu tutuma sahip öğrencilere gereksinim vardır. Öğrencilerin mesleki tutumlarının incelenmesi, olumlu tutum sağlanmasına yönelik uygulamaların yapılması açısından önemlidir (Zencir ve Eşer 2016).

Çalışmada hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik mesleğine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla öğrencilere Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği uygulandı. Ölçek "hemşirelik mesleğinin özellikleri", "hemşirelik mesleğini tercih etme durumu" ve "hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum" adında üç alt boyuttan oluşmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin ölçekten aldıkları puanın ortalama değeri 170,8±16,1; "hemşirelik mesleğinin özellikleri" alt boyutundan aldıkları puanın ortalama değeri 82,7±7,9; "hemşirelik mesleğini tercih etme durumu" alt boyutundan aldıkları puanın ortalama değeri 53,08±8,3; "hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum" alt boyutundan aldıkları puanın ortalama değeri 35,08±3,2 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin ölçeğin toplamından ve alt boyutlarından aldıkları puanlar değerlendirildiğinde hemşirelik mesleğine yönelik olumlu tutum sergiledikleri saptanmıştır. Seval ve Sönmez' in 2018 yılında hemşirelik öğrencileri ile yaptığı çalışmada hemşirelik mesleğine yönelik tutum ölçeği ve alt boyutları değerlendirildiğinde, öğrencilerin "hemşirelik mesleğinin özellikleri" alt boyutundan aldıkları ortalama puan 73,44 ± 13,64; "hemşirelik mesleğini tercih etme durumu" alt boyutundan aldıkları ortalama puan 43,42 ± 7,03; "hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum" alt boyutundan aldıkları ortalama puan 27,91 ± 3,71; ölçek toplamından aldıkları ortalama puan 148,81 ± 21,66 olarak bulunmuştur. Tarhan ve arkadaşlarının (2016) hemşireler ile yaptığı çalışmada hemşirelik mesleğine yönelik

tutum ölçeği ve alt boyutları değerlendirildiğinde, hemşirelerin ölçek toplamından aldıkları ortalama puan 159,27±18,57; "hemşirelik mesleğinin özellikleri" alt boyutundan aldıkları ortalama puan 81,10±7,89; "hemşirelik mesleğini tercih etme durumu" alt boyutundan aldıkları ortalama puan 36,90±5,94; "hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum" alt boyutundan aldıkları ortalama puan 41,27±3,66 olarak saptanmıştır. Bu çalışmada öğrencilerin hemşirelik mesleğine yönelik olumlu tutum bulgusu literatür ile benzerlik göstermektedir. Covid-19 salgınında hemşirelerin fedakârca ve büyük bir özveri ile çalışması, çalışmaya katılan öğrencilerin hemşireliğe ilişkin olumlu tutuma sahip olmasını sağlamış olabilir.

Çalışmada hemşirelik mesleğine yönelik tutumda cinsiyetin etkisi incelediğinde, erkek öğrencilere kıyasla kız öğrencilerin "hemşirelik mesleğinin özelliklerine yönelik tutum" düzeyinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer olarak Ak ve arkadaşlarının (2018) hemşirelik öğrencileri ile yaptığı çalışmada kız öğrencilerin mesleğe yönelik profesyonel tutum düzeyinin erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Taşkın Yılmaz ve Tiryaki Şen' in (2014) yaptığı çalışmada erkek hemşirelerin %46'sının hemşirelik mesleğini iş bulma kolaylığı sebebiyle tercih ettiği saptanmıştır.

Çalışmada hemşirelik mesleğine yönelik tutumda eğitim yılının etkisi incelediğinde, 4.sınıf öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla "hemşirelik mesleğini tercih etme", "hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum" ve "hemşirelik mesleğine yönelik tutum" düzeylerinin anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır. Literatürde benzer sonuçlara sahip çalışmalar mevcuttur. Seval ve Sönmez' in (2020) yaptığı çalışmada 1. sınıf hemşirelik öğrencilerinin" hemşirelik mesleğinin özellikleri", "hemşirelik mesleğini tercih etme durumu" ve "hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum" düzeylerinin 4. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ak ve arkadaşlarının (2018) hemşirelik öğrencileri ile yaptığı çalışmada birinci ve ikinci sınıf öğrencilerin, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine göre mesleğe ilişkin profesyonel tutumlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. 4. sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara kıyasla olumsuz tutuma sahip olması, mezuniyetin yaklaşması ile salgın gibi olağanüstü bir halde çalışmaya başlayacaklarından duydukları kaygıdan kaynaklanabilir.

Çalışmada hemşirelik mesleğine yönelik tutumda medeni durumun etkisi incelediğinde, evli öğrenciler ile bekar öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Benzer olarak Tarhan ve arkadaşlarının (2016) hemşireler ile yaptığı çalışmada medeni durumun mesleğe yönelik tutumda anlamlı bir fark oluşturmadığı belirlenmiştir. Farklı olarak Tanrıverdi ve arkadaşlarınınn 2010 yılında hemşireler ile yaptığı çalışmada hemşirelik mesleğine yaklaşımda medeni durumun etkisi yüksek bulunmuştur.

Çalışmada mesleğini isteyerek seçen öğrencilerin isteyerek seçmeyen öğrencilere kıyasla "hemşirelik mesleğinin özellikleri", "hemşirelik mesleği tercih etme durumu" ve "hemşirelik mesleğine yönelik tutum" düzeylerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Literatür incelendiğinde benzer sonuçlara sahip çalışmalar bulunmuştur. Tarhan ve arkadaşlarının (2016) yaptığı araştırmada mesleğini seven hemşirelerin mesleğe ilişkin profesyonel tutumlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Seval ve Sönmez'in (2020) çalışmasında, mesleğini isteyerek seçen öğrencilerin "hemşirelik mesleğinin özellikleri", "hemşirelik mesleği tercih etme durumu" ve "hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutum" puanlarının mesleği istemeyerek seçen öğrencilere kıyasla yüksek olduğu belirtmiştir. Mesleği kendine uygun bulmanın çalışma motivasyonunu ve mesleki bağlılığı olumlu açıdan etkilediği bilinmektedir (Doğan Merih ve Arslan 2012). Dolayısıyla mesleğini isteyerek seçen öğrencilerin mesleğe ilişkin olumlu tutuma sahip olması beklenen bir sonuçtur.

Çalışmada hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 korkusu ile hemşirelik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişki korelasyon analizi ile incelendiğinde; Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği' nin "hemşirelik mesleğinin özellikleri", "hemşirelik mesleğini tercih etme durumu", "hemşirelik mesleğinin genel durumuna yönelik tutumu" alt boyutları ile Covid-19 korkusu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde hemşirelik mesleğine yönelik tutum ile Covid-19 korkusu arasında da istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde çalışma sonuçlarının diğer çalışmalar ile paralellik gösterdiği görülmüştür. Choi, Jegatheeswaran ve arkadaşlarının (2020) İngiltere' deki 33 üniversitenin katılımıyla

yaptığı çalışmada, tıp öğrencilerine sağlık sistemine yardımcı olmaları için planlanan mezuniyet tarihinden önce hastanelerde çalışmaya başlamaları ve yardımcı olmaları istendi. Öğrencilerin %57,8' i bu duruma ilişkin "kesinlikle katılıyorum" cevabı vermiş; hastanelerde beklenenden daha önce işe başlama konusunda kendine güvenmeye yönelik duruma ise öğrencilerin %39,5'i "katılıyorum" cevabı vermiştir. Swift ve arkadaşlarının (2020) hemşirelik öğrencileri ile yaptığı görüşmelerde, öğrencilerin hemşireliği Covid-19 sürecinde hastaların en zor zamanlarında yanında olan onurlu bir meslek olarak algıladıkları; bu zorlu süreçte hemşirelere yardımcı olamadıkları için üzgün oldukları ve sahada yardımcı olmak için ellerinden geleni yapmaya hazır oldukları belirtilmiştir. Tüm dünyayı sarsan bu sağlık sorununda, geleceğin sağlık profesyonelleri olan öğrencilerin mücadelede yer almak istedikleri görülmektedir. Bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin yeni koronavirüs salgınına ilişkin korkuları az ya da yüksek olsa da mesleğe yönelik tutumlarının olumsuz etkilenmediği sonucuna varılmıştır. Bu durum tarafımızca hemşirelik mesleğinin geleceği adına sevindirici bir sonuç olarak görülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda;

- Öğrencilerin Covid-19 salgınına ilişkin orta düzeyde korkuya sahip olduğu,
- Öğrencilerin Covid-19 korku düzeyinin cinsiyet, çalışma durumu, mesleği isteyerek seçme durumu ve kendisine Covid-19 pozitif tanısı konmasından etkilendiği,
- Öğrencilerin hemşirelik mesleğine yönelik olumlu tutuma sahip olduğu,
- Öğrencilerin hemşirelik mesleğine yönelik tutumunun cinsiyet, eğitim yılı ve mesleği isteyerek seçme durumundan etkilendiği,
- Öğrencilerin gelir durumunun mesleği tercih etmede etkili olduğu,
- Öğrencilerin Covid-19 korkusu ile hemşireliğe ilişkin tutumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda;

- Öğrencilerin Covid-19 salgınında yaşadığı korku, kaygı gibi durumların, daha büyük ölçekli çalışmalarla saptanması ve bu sorunlara yönelik kurumların öğrencilere danışmanlık hizmeti sağlaması,
- Öğrencilerin Covid-19 pandemisine ilişkin duygudurumlarının, hemşireliğe yönelik tutumları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla daha geniş örneklem grubuyla ve pandeminin farklı zaman dilimlerinde çalışmaların yapılması,
- Mesleği isteyerek seçmeyen öğrencilerin mesleki tutumlarının iyileşmesi ve çalışma hayatlarında başarılı olmaları amacıyla, eğitim sürecinde öğrencilere mesleği tanıtıcı ve sevdirici eğitimlerin planlanması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Adhanom Ghebreyesus T. (2020). Addressing mental health needs: an integral part of COVID-19 response. *World psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, ***19(2)***, 129–130. https://doi.org/10.1002/wps.20768

Adıgüzel, O., Tanrıverdi, H., Sönmez, D. Ö. (2011). Mesleki profesyonellik ve bir meslek mensupları olarak hemşireler örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* ***9(2)***, 235-259.

Ahn, D. G., Shin, H. J., Kim, M. H., Lee, S., Kim, H. S., Myoung, J. ve ark. (2020). Current status of epidemiology, diagnosis, therapeutics, and vaccines for novel coronavirus disease 2019 (COVID-19). *Journal of microbiology and biotechnology*, ***30(3)***, 313–324. https://doi.org/10.4014/jmb.2003.03011

Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: Development and initial validation. *International journal of mental health and addiction*, 1–9. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s11469-020-00270-8

Ai, T., Yang, Z., Hou, H., Zhan, C., Chen, C., Lv, W., Tao, Q., Sun, Z., Xia, L. (2020). Correlation of chest CT and RT-PCR testing for coronavirus disease 2019 (COVID-19) in China: A Report of 1014 Cases. *Radiology*, ***296(2)***, E32–E40. https://doi.org/10.1148/radiol.2020200642

Ak, B . (2018). Hemşirelik öğrencilerinin profesyonel tutumları ve etkileyen faktörler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, ***27(4)***, 232-242. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sted/issue/39019/457086

Akdemir, N. ve Birol, L. (2020). *İç Hastalıkları ve Hemşirelik Bakımı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Alidina, K., (2013). Professionalism in post-licensure nurses in developed countries. *Journal of Nursing Education and Practice,* ***3(5),*** 128–137.

Al-Omar, B. A. (2004). Knowledge, attitudes and intention of high school students towards the nursing profession in Riyadh city, Saudi Arabia. *Saudi Medical Journal* ***25(2),*** 150-155.

Altuntaş, S. ve Baykal, Ü. (2008). İşe Karşı Tutum Ölçeği' nin hemşireler için uyarlanması. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,* ***11(1)***, 51- 62.

Atasoy, I. ve Ermin, C. (2016). Hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin mesleklerine bakış açısının incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, ***6(2),*** 83-91.

Bahar, Z. (1990). Hemşirelik biliminde istatistik ve araştırmanın önemi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, **6(3),** 37-47.

Baltacı, N. N. ve Coşar, B. (2020). COVID-19 pandemisi ve ruh beden ilişkisi. Coşar B, editör. *Psikiyatri ve COVID-19*. ***1***. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri, p.1-6.

Banerjee, A., Kulcsar, K., Misra, V., Frieman, M., Mossman, K. (2019). Bats and Coronaviruses. *Viruses*, ***11*****(1),** 41. https://doi.org/10.3390/v11010041

Biçer, İ., Çakmak, C., Demir, H., Kurt, M. (2020). Koronavirüs Anksiyete Ölçeği Kısa Formu: Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, ***25*** (Special Issue on COVID 19), 216-225. DOI: 10.21673/anadoluklin.731092

Budak, F. ve Korkmaz, Ş., (2020). Covıd-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi,* ***(1),*** 62-79. DOI: 10.35375/sayod.738657

Can, Ş. (2010). Tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ***24***, 13-28.

Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry research*, *287*, 112934. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934

CDC. (2020). Protect Yourself. (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2020). https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prevent-getting-sick/prevention.html

Chen, N., Zhou, M., Dong, X., Qu, J., Gong, F., Han, Y. Ve ark. (2020). Epidemiological and clinical characteristics of 99 cases of 2019 novel coronavirus pneumonia in Wuhan, China: a descriptive study. *Lancet (London, England)*, ***395(10223),*** 507–513. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30211-7

Chen, Y., Liu, Q., Guo, D. (2020). Emerging coronaviruses: Genome structure, replication, and pathogenesis. *Journal of medical virology*, 10.1002/jmv.26234. Advance online publication. https://doi.org/10.1002/jmv.26234

Choi, B., Jegatheeswaran, L., Minocha, A., Alhilani, M., Nakhoul, M., Mutengesa, E. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on final year medical students in the United Kingdom: a national survey. *BMC medical education*, ***20*(1),** 206. https://doi.org/10.1186/s12909-020-02117-1

Choi, E., Ho, M., Smith, R. (2020). What can we do for part-time nursing students during the COVID-19 pandemic?. *Medical education*, ***54*(7),** 667–668. https://doi.org/10.1111/medu.14196

Cyranoski, D. (2020). Did pangolins spread the China coronavirus to people? (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2020). https://www.nature.com/articles/d41586- 020-00364-2#ref-CR1.

Çapri, B. ve Çelikkaleli, Ö. (2008). Öğretmen adaylarının öğretmenliğe ilişkin tutum ve mesleki yeterlik inançlarının cinsiyet program ve fakültelerine göre incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* ***9(15),*** 33-53.

Çelik, S., Karadağ, A., Hisar, F. (2012). Instrument of professional attitude for student nurses (IPASN): A confirmatory factor analytic study. *Nurse Education Today*, ***32(5),*** 497-500.

Çevik, K. Ve Khorshid, L. (2012). Hemşirelik öğrencilerinin profesyonel davranış uygulayabilme durumlarının belirlenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi,* ***28(2),*** 23-30.

de Wit, E., van Doremalen, N., Falzarano, D., & Munster, V. J. (2016). SARS and MERS: recent insights into emerging coronaviruses. *Nature reviews. Microbiology*, ***14*(8),** 523–534. https://doi.org/10.1038/nrmicro.2016.81

Desai, A. N. ve Patel, P. (2020). Stopping the spread of COVID-19. *JAMA*, ***323*(15),** 1516. https://doi.org/10.1001/jama.2020.4269

Dinç, S., Kaya, Ö., Şimşek, Z. (2007). Harran Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin hemşirelik mesleği hakkındaki bilgi, düşünce ve beklentileri. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, **10(1),** 1 - 9.

Fawaz, M., Anshasi, H., Samaha, A. (2020). Nurses at the front line of COVID-19: Roles, responsibilities, risks and rights. *The American journal of tropical medicine and hygiene*, ***103*(4),** 1341–1342. https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0650

Goyal, K., Chauhan, P., Chhikara, K., Gupta, P., Singh, M. P. (2020). Fear of COVID 2019: First suicidal case in India! *Asian Journal of Psychiatry*, **49**, Article 101989. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.101989.

Goz, F. ve Geckil, E. (2010) Nursing students professional behaviors scale (NSPBS) validity and reliability. *Pak J Med Sci*, **26(4),** 938-941.

Greenberg, N., Docherty, M., Gnanapragasam, S., Wessely, S. (2020). Managing mental health challenges faced by healthcare workers during covid-19 pandemic. *BMJ (Clinical research ed.)*, ***368,*** m1211. https://doi.org/10.1136/bmj.m1211

Gritsenko, V., Skugarevsky, O., Konstantinov, V., Khamenka, N., Marinova, T., Reznik, A., Isralowitz, R. (2020). COVID 19 Fear, Stress, Anxiety, and Substance Use Among Russian and Belarusian University Students. *International journal of mental health and addiction*, 1–7. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s11469-020-00330-z

Guan, W. J., Ni, Z. Y., Hu, Y., Liang, W. H., Ou, C. Q., He, J. X., ve ark. (2020). Clinical characteristics of Coronavirus Disease 2019 in China. *The New England journal of medicine*, ***382*(18),** 1708–1720. https://doi.org/10.1056/NEJMoa2002032

Hayter, M. ve Jackson, D. (2020). Pre-registration undergraduate nurses and the COVID-19 pandemic: Students or workers?. *Journal of clinical nursing*, ***29*(17-18),** 3115–3116. https://doi.org/10.1111/jocn.15317

Hiçdurmaz, D. ve Üzar-Özçetin, Y. (2020). COVID-19 Pandemisinde ön safta çalışan hemşirelerin ruhsal sağlığının korunması ve ruhsal travmanın önlenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi,* ***7*** (Özel Sayı), 1-7. DOI: 10.31125/hunhemsire.775531

Huang, J. Z., Han, M. F., Luo, T. D., Ren, A. K., Zhou, X. P. (2020). Mental health survey of 230 medical staff in a tertiary infectious disease hospital for COVID-19. *Chinese journal of industrial hygiene and occupational diseases*, ***38*(3),** 192–195. https://doi.org/10.3760/cma.j.cn121094-20200219-00063

ICTV. (2020). Naming the 2019 Coronavirus. (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2020). https://talk.ictvonline.org/

İpek Çoban, G. ve Kaşıkçı, M. (2011). Development of the Attitude Scale for Nursing Profession. *International Journal of Nursing Practice*, ***17,*** 518-524.

Ji, W., Wang, W., Zhao, X., Zai, J., & Li, X. (2020). Cross-species transmission of the newly identified coronavirus 2019-nCoV. *Journal of medical virology*, *92*(4), 433–440. https://doi.org/10.1002/jmv.25682

Karamanoğlu, Y. A., Özer, G. F., Tuğcu, A. (2009). Denizli ilindeki hastanelerin cerrahi kliniklerinde çalışan hemşirelerin mesleki profesyonelliklerinin değerlendirilmesi. *Fırat Tıp Dergisi,* ***14(1),*** 12-17.

Kaur, S. P. ve Gupta, V. (2020). COVID-19 Vaccine: A comprehensive status report. *Virus research*, ***288,*** 198114. https://doi.org/10.1016/j.virusres.2020.198114

KCDA. (2020). KCDC COVID-19 situation reports in South Korea (24 Feb 2020). (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2020). https://www.cdc.go.kr/board/board.es?mid=a20501000000&bid=0015&act=view&list_no= 366324&tag=&nPage=1.

Kızğut, S. ve Ergöl, Ş. (2011). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin hemşireliği algılayışı, hemşirelik rollerine ve hemşireliğin geleceğine bakışı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi,* ***14(2),*** 10-15.

Kızılay. (2020). Covid-19 immun plazma bağışı. (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2020). https://www.kanver.org/sayfa/anasayfa/covid-19-immun-plazma-bagisi/144

Korkmaz, F. ve Görgülü, S. (2010). Hemşirelerin, meslek ölçütleri bağlamında hemşireliğe ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi,* ***17(1),*** 1- 17.

Kürtüncü, M., Kurt, A. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* ***7(5),*** 66-77.

Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., ve ark. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to Coronavirus Disease 2019. *JAMA network open*, ***3*****(3),** e203976. https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.3976

Lauer, S. A., Grantz, K. H., Bi, Q., Jones, F. K., Zheng, Q., Meredith, H. R. ve ark. (2020). The incubation period of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) from publicly reported confirmed cases: estimation and application. *Annals of internal medicine*, ***172*****(9),** 577–582. https://doi.org/10.7326/M20-0504

Li, H., Liu, S. M., Yu, X. H., Tang, S. L., Tang, C. K. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19): current status and future perspectives. *International journal of antimicrobial agents*, ***55*****(5),** 105951. https://doi.org/10.1016/j.ijantimicag.2020.105951

Li, W., Yang, Y., Liu, Z. H., Zhao, Y. J., Zhang, Q., Zhang, L. ve ark. (2020). Progression of mental health services during the COVID-19 outbreak in China. *International journal of biological sciences*, ***16*(10),** 1732–1738. https://doi.org/10.7150/ijbs.45120

Liu, Y., Gayle, A. A., Wilder-Smith, A., Rocklöv, J. (2020). The reproductive number of COVID-19 is higher compared to SARS coronavirus. *Journal of travel medicine*, ***27*(2),** taaa021. https://doi.org/10.1093/jtm/taaa021

Lotfi, M., Hamblin, M. R., Rezaei, N. (2020). COVID-19: Transmission, prevention, and potential therapeutic opportunities. *Clinica chimica acta; international journal of clinical chemistry*, ***508***, 254–266. https://doi.org/10.1016/j.cca.2020.05.044

Lu, R., Zhao, X., Li, J., Niu, P., Yang, B., Wu, H., ve ark. (2020). Genomic characterisation and epidemiology of 2019 novel coronavirus: implications for virus origins and receptor binding. *Lancet (London, England)*, ***395*(10224),** 565–574. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30251-8

Maben, J. ve Bridges, J. (2020). Covid-19: Supporting nurses' psychological and mental health. *Journal of clinical nursing*, ***29*(15-16),** 2742–2750. https://doi.org/10.1111/jocn.15307

Martínez-Lorca, M., Martínez-Lorca, A., Criado-Álvarez, J. J., Armesilla, M., Latorre, J. M. (2020). The fear of COVID-19 scale: Validation in spanish university students. *Psychiatry research*, ***293*,** 113350. Advance online publication. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113350

Memiş Doğan, M. ve Düzel, B. (2020). Covid-19 özelinde korku-kaygı düzeyleri. *Turkish Studies*, **15(4),** 739-752. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44678

Menachery, V. D., Yount, B. L., Jr, Debbink, K., Agnihothram, S., Gralinski, L. E., Plante, J. ve ark. (2015). A SARS-like cluster of circulating bat coronaviruses shows potential for human emergence. *Nature medicine*, ***21*(12),** 1508–1513. https://doi.org/10.1038/nm.3985

Merih, D. Y. ve Arslan, H. (2012). Hemşire ve ebelerin mesleki bilinç-örgütlenmeye yönelik görüşlerinin ve iş doyumlarının belirlenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, ***9(3),*** 40-46.

Morley, G., Grady, C., McCarthy, J., & Ulrich, C. M. (2020). Covid-19: Ethical Challenges for Nurses. *The Hastings Center report*, *50*(3), 35–39. https://doi.org/10.1002/hast.1110

National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2020). Rapid expert consultations on the COVID-19 pandemic: March 14, 2020–April 8, 2020. (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2020). Washington (DC): National Academies Press (US). https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK556962/ doi: 10.17226/25784

Nguyen, H. T., Do, B. N., Pham, K. M., Kim, G. B., Dam, H., Nguyen, T. T., ve ark. (2020). Fear of COVID-19 Scale-Associations of its scores with health literacy and health-related behaviors among medical students. *International journal of environmental research and public health*, ***17*(11),** 4164. https://doi.org/10.3390/ijerph17114164

Nonnecke, B. J., McGill, J. L., Ridpath, J. F., Sacco, R. E., Lippolis, J. D., Reinhardt, T. A. (2014). Acute phase response elicited by experimental bovine diarrhea virus (BVDV) infection is associated with decreased vitamin D and E status of vitamin-replete preruminant calves. *Journal of dairy science*, ***97*(9),** 5566–5579. https://doi.org/10.3168/jds.2014-8293

Okuyan, B. C., Karasu, F., Polat, F. (2020). COVID-19'un hemşirelik öğrencilerinin sağlık kaygısı düzeyleri üzerine etkisi. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi,* ***13*(Özel sayı),** 45-52.

Ornell, F., Schuch, J. B., Sordi, A. O., Kessler, F. (2020). "Pandemic fear" and COVID-19: mental health burden and strategies. *Revista brasileira de psiquiatria (Sao Paulo, Brazil : 1999)*, ***42*(3),** 232–235. https://doi.org/10.1590/1516-4446-2020-0008

Özdin, S. ve Bayrak Özdin, Ş. (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of gender. *The International journal of social psychiatry*, ***66*(5),** 504–511. https://doi.org/10.1177/0020764020927051

Palandöken, A. E. (2020). COVID-19 Pandemisi ve hemşireler için etik sorunlar. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* ***5(2),*** 139-142.

Park, M., Thwaites, R.S., Openshaw, P.J.M. (2020). COVID-19: lessons from SARS and MERS. *Eur J Immunol*, **50(3),** 308–311. https:// doi.org/10.1002/eji.202070035

Perz, C. A., Lang, B. A., Harrington, R. (2020). Validation of the fear of COVID-19 scale in a US college sample. *International journal of mental health and addiction*, 1–11. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s11469-020-00356-3

Puradollah, M., Ghasempour, M. (2020). Necessity of attention to mental health of the front line nurses against COVID-19: A forgotten requirement. *International journal of community based nursing and midwifery*, ***8*(3),** 280–281. https://doi.org/10.30476/IJCBNM.2020.85889.1301

Rajendran, K., Krishnasamy, N., Rangarajan, J., Rathinam, J., Natarajan, M., Ramachandran, A. (2020). Convalescent plasma transfusion for the treatment of COVID-19: Systematic review. *Journal of medical virology*, 10.1002/jmv.25961. Advance online publication. https://doi.org/10.1002/jmv.25961

Rana, W., Mukhtar, S., Mukhtar, S. (2020). Mental health of medical workers in Pakistan during the pandemic COVID-19 outbreak. *Asian journal of psychiatry*, ***51,*** 102080. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102080

Reznik, A., Gritsenko, V., Konstantinov, V., Khamenka, N., Isralowitz, R. (2020). COVID-19 fear in Eastern Europe: Validation of the fear of COVID-19 scale. *International journal of mental health and addiction*, 1–6. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s11469-020-00283-3

Sakaoğlu, H. H., Orbatu, D., Emiroglu, M., Çakır, Ö. (2020). Covid-19 salgını sırasında sağlık çalışanlarında spielberger durumluk ve sürekli kaygı düzeyi: Tepecik hastanesi örneği. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi,* ***30(Ek sayı),*** 1-9.

Satici, B., Gocet-Tekin, E., Deniz, M. E., Satici, S. A. (2020). Adaptation of the fear of COVID-19 scale: Its association with psychological distress and life satisfaction in Turkey. *International journal of mental health and addiction*, 1–9. Advance online publication. https://doi.org/10.1007/s11469-020-00294-0

Savitsky, B., Findling, Y., Ereli, A., Hendel, T. (2020). Anxiety and coping strategies among nursing students during the covid-19 pandemic. *Nurse education in practice*, ***46,*** 102809. https://doi.org/10.1016/j.nepr.2020.102809

Semerci, N. ve Semerci, Ç. (2004). Türkiye'de öğretmenlik tutumları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ***14(1),*** 137- 146.

Seval, M. ve Sönmez, M. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin mesleğe yönelik tutumları ve imaj algıları arasındaki ilişki. *Sağlık Akademisi Kastamonu,* ***5(1),*** s.19-35.

Shen, X., Zou, X., Zhong, X., Yan, J., Li, L. (2020). Psychological stress of ICU nurses in the time of COVID-19. *Critical care (London, England)*, ***24*****(1),** 200. https://doi.org/10.1186/s13054-020-02926-2

Shi, Y., Wang, G., Cai, X. P., Deng, J. W., Zheng, L., Zhu, H. H. ve ark. (2020). An overview of COVID-19. *Journal of Zhejiang University. Science. B*, ***21*****(5),** 343–360. https://doi.org/10.1631/jzus.B2000083

Smith, G. D., Ng, F., Ho Cheung Li, W. (2020). COVID-19: Emerging compassion, courage and resilience in the face of misinformation and adversity. *Journal of clinical nursing*, ***29*****(9-10)**, 1425–1428. https://doi.org/10.1111/jocn.15231

Swift, A., Banks, L., Baleswaran, A., Cooke, N., Little, C., McGrath, L. ve ark. (2020). COVID-19 and student nurses: A view from England. *Journal of clinical nursing*, ***29*****(17-18),** 3111–3114. https://doi.org/10.1111/jocn.15298

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020a). COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı. (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2020). https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/38597/0/covid19rehberigenelbilgilerepidemiyolojivetanipdf.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020b). Türkiye Covid-19 Hasta Tablosu. (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2020). https://covid19.saglik.gov.tr/

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020c). Covid-19 Haftalık Durum Raporu 05/10/2020- 11/10/2020 Türkiye. (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2020). https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39098/0/covid-19-haftalik-durum-raporu---41-haftapdf.pdf?_tag1=209BA14711E51972036F49967DFA4D7514115997

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020d). Covid-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Erişkin Hasta Tedavisi. (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2020).https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39061/0/covid-19rehberieriskinhastatedavisipdf.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020e). COVID-19 Pandemisi ve Aşılama. (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2020). https://asi.saglik.gov.tr/genel-bilgiler/57-covi%CC%87d-19-pandemisi-ve-a%C5%9F%C4%B1lama.html

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020f). Covid-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Temaslı Takibi, Salgın Yönetimi, Evde Hasta İzlemi ve Filyasyon. (Erişim Tarihi: 25.10.2020). https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/38673/0/covid-19rehberitemaslitakibievdehastaizlemivefilyasyonpdf.pdf

Tanrıverdi, H., Akova, O., Zorlu, R. (2014). Hemşirelik mesleğine yaklaşım ile toplumsal statü arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi,* ***7(1),*** 115-142.

Tarhan, G., Kılıç, D., Yıldız, E. (2016). Hemşirelerin mesleğe yönelik tutumları ile mesleki profesyonellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi,* ***58(4),*** 411 - 416.

Taşdelen, S. ve Zaybak, A. (2013). Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik deneyim sırasındaki stres düzeylerinin incelenmesi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi ,* ***21(2),*** 101 - 106.

To, K. K., Tsang, O. T., Yip, C. C., Chan, K. H., Wu, T. C., Chan, J. M. ve ark. (2020). Consistent Detection of 2019 Novel Coronavirus in Saliva. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, ***71*****(15),** 841–843. https://doi.org/10.1093/cid/ciaa149

Torales, J., O'Higgins, M., Castaldelli-Maia, J. M., Ventriglio, A. (2020). The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health. *The International journal of social psychiatry*, ***66*****(4),** 317–320. https://doi.org/10.1177/0020764020915212

Turgay, S. A., Karaca, B., Çeber, E., Aydemir, G. (2005). Hemşirelik öğrencilerinin mesleği algılayışları. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, **8(1),** 54-63.

Viner, R. M., Russell, S. J., Croker, H., Packer, J., Ward, J., Stansfield, C. ve ark. (2020). School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: a rapid systematic review. *The Lancet. Child & adolescent health*, ***4*****(5),** 397–404. https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30095-X

Wang, D., Hu, B., Hu, C., Zhu, F., Liu, X., Zhang, J. ve ark. (2020). Clinical characteristics of 138 hospitalized patients with 2019 novel coronavirus-infected pneumonia in Wuhan, China. *JAMA*, ***323*****(11),** 1061–1069. https://doi.org/10.1001/jama.2020.1585

Wang, G., ve Jin, X. (2020). The progress of 2019 novel coronavirus event in China. *Journal of medical virology*, ***92*****(5),** 468–472. https://doi.org/10.1002/jmv.25705

Wang, L., Wang, Y., Ye, D., Liu, Q. (2020). Review of the 2019 novel coronavirus (SARS-CoV-2) based on current evidence. *International journal of antimicrobial agents*, ***55*****(6),** 105948. https://doi.org/10.1016/j.ijantimicag.2020.105948

Wang, M., Cao, R., Zhang, L., Yang, X., Liu, J., Xu, M. ve ark. (2020). Remdesivir and chloroquine effectively inhibit the recently emerged novel coronavirus (2019-nCoV) in vitro. *Cell research*, ***30*(3),** 269–271. https://doi.org/10.1038/s41422-020-0282-0

Wang, X., Pan, Z., & Cheng, Z. (2020). Association between 2019-nCoV transmission and N95 respirator use. *The Journal of hospital infection*, ***105*(1),** 104–105. https://doi.org/10.1016/j.jhin.2020.02.021

WHO. (2020a). Novel Coronavirus – China. (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2020).https://www.who.int/csr/don/12-january-2020-novel-coronavirus-china/en/

WHO. (2020b). Novel Coronavirus (2019-nCoV) Situation Report-22. (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2020). https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200211-sitrep-22-ncov.pdf?sfvrsn=fb6d49b1_2.

WHO. (2020c). Virtual press conference on COVID-19 – 11 March 2020. (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2020). https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/transcripts/who-audio-emergencies-coronavirus-press-conference-full-and-final-11mar2020.pdf?sfvrsn=cb432bb3_2

WHO. (2020d). Novel Coronavirus (2019-nCoV) Situation Report -1 (21 January 2020). (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2020). https://www.who.int/docs/defaultsource/coronaviruse/situationreports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf?sfvrsn=20a99c10_4.

WHO. (2020e). WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2020). https://covid19.who.int/table

WHO. (2020f). Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Situation Report – 26 (15 Feb 2020). (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2020). https:// www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situationreports/20200215-sitrep-26-covid-19.pdf?sfvrsn=a4cc6787_2.

WHO. (2020g). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 3 March 2020. (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2020). https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---3-march-2020

Wu, F., Zhao, S., Yu, B., Chen, Y. M., Wang, W., Song, Z. G. ve ark. (2020). A new coronavirus associated with human respiratory disease in China. *Nature*, ***579*(7798),** 265–269. https://doi.org/10.1038/s41586-020-2008-3

Xia, J., Tong, J., Liu, M., Shen, Y., Guo, D. (2020). Evaluation of coronavirus in tears and conjunctival secretions of patients with SARS-CoV-2 infection. *Journal of medical virology*, ***92*(6),** 589–594. https://doi.org/10.1002/jmv.25725

Xiang, Y. T., Yang, Y., Li, W., Zhang, L., Zhang, Q., Cheung, T., Ng, C. H. (2020). Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. *The lancet. Psychiatry*, ***7*(3),** 228–229. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30046-8

Xie, X., Zhong, Z., Zhao, W., Zheng, C., Wang, F., Liu, J. (2020). Chest CT for typical Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) pneumonia: Relationship to negative RT-PCR testing. *Radiology*, ***296*(2),** E41–E45. https://doi.org/10.1148/radiol.2020200343

Xu, X. W., Wu, X. X., Jiang, X. G., Xu, K. J., Ying, L. J., Ma, C. L. ve ark. (2020). Clinical findings in a group of patients infected with the 2019 novel coronavirus (SARS-Cov-2) outside of Wuhan, China: retrospective case series. *BMJ (Clinical research ed.)*, ***368*,** m606. https://doi.org/10.1136/bmj.m606

Yanıkkerem, E., Altınparmak, S., Karadeniz, G. (2004). Factors affecting the career choice of young people and self-esteem: Manisa School of Health Case. *Journal of Nursing Forum, **7(2),*** 60-67.

Yılmaz Taşkın, F. ve Şen Tiryaki, H. (2014). Erkek hemşirelerin hemşirelik mesleğine ilişkin görüşleri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, **8(24),*** 24-45.

Yiğit, R., Esenay, F. I., Derebent, E. (2007). Türkiye'de hemşirelik son sınıf öğrencilerinin profili. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, **11 (3),*** 1–12.

YÖK. (2017). Hemşirelik lisans eğitimi çalıştayı. (Erişim tarihi 31 Ekim 2020). https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/Hemsirelik_Lisans_Egitimi_Calistayi_Sonuc_Raporu.pdf

YÖK. (2020). Basın açıklaması (26.03.2020). (Erişim tarihi 31 Ekim 2020). https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/YKS%20Ertelenmesi%20Bas%C4%B1n%20A%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1.aspx

Zarocostas J. (2020). What next for the coronavirus response?. *Lancet (London, England), **395*****(10222),*** 401. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30292-0

Zencir, G. ve Eşer, İ. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik mesleğine yönelik tutumları ile hemşirelik tercihi arasındaki ilişki: Türkiye örneği*. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, **9(2),*** 30 - 37.

Zhai, P., Ding, Y., Wu, X., Long, J., Zhong, Y., Li, Y. (2020). The epidemiology, diagnosis and treatment of COVID-19. *International journal of antimicrobial agents*, ***55*****(5),** 105955. https://doi.org/10.1016/j.ijantimicag.2020.105955

Zhang, C., Maruggi, G., Shan, H., & Li, J. (2019). Advances in mRNA vaccines for infectious diseases. *Frontiers in immunology*, ***10*****,** 594. https://doi.org/10.3389/fimmu.2019.00594

Zhang, J., Wu, W., Zhao, X., Zhang, W. (2020). Recommended psychological crisis intervention response to the 2019 novel coronavirus pneumonia outbreak in China: A model of West China Hospital. *Precision Clinical Medicine,* **3(1),** 3–8. https://doi.org/10.1093/pcmedi/pbaa006

Zhang, J., Zhou, L., Yang, Y., Peng, W., Wang, W., Chen, X. (2020). Therapeutic and triage strategies for 2019 novel coronavirus disease in fever clinics. *The Lancet. Respiratory medicine*, ***8*****(3),** e11–e12. https://doi.org/10.1016/S2213-2600(20)30071-0

EKLER

EK-1
AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Sayın katılımcı;

Sizi İlknur Yazıcıoğlu ve Prof. Dr. Gülbeyaz Can tarafından yürütülen **"Hemşirelik Öğrencilerinin Covid-19 Salgınında Yaşadıkları Korku ile Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi'** adlı bilimsel çalışmaya davet ediyoruz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Çalışmaya Katılım Onayı:

Çalışma hakkında açıklama araştırmacı tarafından yapıldı. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

İmzası:

EK-2

ÖĞRENCİ TANILAMA FORMU

Sayın katılımcı;

“Hemşirelik Öğrencilerinin Covid-19 Salgınında Yaşadıkları Korku ile Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma hemşirelik öğrencilerinin covid-19 salgınında yaşadıkları korkuların hemşirelik mesleğine yönelik tutumuna etkisini araştırmak amacıyla planlanmıştır. Size yöneltilen sorularının doğru bir şekilde cevaplanması çalışmanın güvenirliği açısından önemlidir. Katkınız için teşekkür ederiz.

1. Yaş:
2. Cinsiyet: Kadın ( ) Erkek ( )
3. Sınfınız: 1. Sınıf ( ) 2. Sınıf ( ) 3.Sınıf ( ) 4. Sınıf ( )
4. Medeni durumunuz: Evli ( ) Bekar ( )
5. Gelir durumunuz:
   Gelir giderden az ( )
   Gelir gidere eşit ( )
   Gelir giderden fazla ( )
6. Kiminle yaşıyorsunuz:
   Ailemle birlikte ( )
   Yalnız evde ( )
   Arkadaşlarla evde ( )
   Yurtta ( )
   Akraba yanı ( )
   Diğer ( )….....
7. Herhangi bir işte çalışma durumunuz: Çalışmıyorum ( ) Çalışıyorum ( )
8. Sağlık güvenceniz var mı? Yok ( ) Var ( )
9. Kronik hastalığınız var mı? Yok ( ) Var ( ) belirtiniz....
10. Salgın sürecinde size Covid-19 pozitif tanısı koyuldu mu?
    Hayır ( ) Evet ( )
11. Salgın sürecinde ailenizden birine Covid-19 pozitif tanısı koyuldu mu?
    Hayır ( ) Evet ( )
12. Hemşirelik mesleğini isteyerek mi seçtiniz?
    Hayır ( ) Evet ( )

EK-3

KOVİD-19 KORKUSU ÖLÇEĞİ

	Kesinlikle katılmıyorum	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle katılıyorum**
Koronavirüsten çok korkuyorum.	1	2	3	4	5
Koronavirüsü düşünmek beni rahatsız ediyor.	1	2	3	4	5
Koronavirüsü düşündüğümde ellerim terliyor.	1	2	3	4	5
Koronovirüse yakalanarak hayatımı kaybetmekten çok korkuyorum.	1	2	3	4	5
Sosyal medyada Koronavirüs ile ilgili haberleri ve hikâyeleri izlediğimde kaygılanıyor ve endişeleniyorum.	1	2	3	4	5
Koronavirüse yakalanmaktan duyduğum endişeden dolayı uykularım kaçıyor.	1	2	3	4	5
Koronavirüse yakalandığımı düşündüğümde kalp atışım hızlanıyor.	1	2	3	4	5

EK-4

HEMŞİRELİK MESLEĞİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

Aşağıda hemşirelik mesleğine yönelik tutumları ifade eden maddeler yer almaktadır. Yazılan ifadelere katılıp katılmama durumunuza göre size en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Az katılıyorum	Orta derecede	Çok katılıyorum	Tamamen katılıyorum
Hemşirelik Mesleğinin Özellikleri					
1. Hemşirelik mesleği hata kabul etmez.					
2. Hemşirelik mesleği ancak çok sevilirse yapılabilir.					
3. İnsanlık var oldukça hemşirelik mesleği de var olacaktır.					
4. Hemşirelik sürekli okumayı, teknolojiyi takip etmeyi gerektiren bir meslektir.					
5. Hemşireliğin en sevdiğim yönü insanlara yardım etme olanağı sağlıyor olmasıdır.					
6. Hemşireliğin bilginin yanı sıra beceri gerektiren bir meslek olduğunu düşünüyorum.					
7. Hemşireliğin vicdani boyutu önemli olan mesleklerin başında geldiğini düşünüyorum.					
8. Hemşireliğin çok sabır isteyen bir meslek olduğunu düşünüyorum.					
9. Hemşireliğin manevi doyumunun maddi doyumundan daha önemli olduğunu düşünüyorum.					
10. Hemşirelik mesleğini tercih edenlerin merhametli olmaları gerektiğini düşünüyorum.					
11. Diğer mesleklere oranla daha çok empati yapmayı gerektirir.					
12. Hemşirelerin sağlık ekibinin vazgeçilmez üyesi olduklarını düşünüyorum.					
13. Hemşirelerin iyi insanlar olmaları gerektiğini düşünüyorum.					
14. Hemşirelikte iletişimin çok önemli olduğunu düşünüyorum.					
15. Hemşirelik doğrudan insana hizmet verdiği için ulvi/yüce bir meslektir					
16. Hemşirelikte güler yüzlülük, anlayışlı olma, fedakarlık, yardımseverlik gibi kişisel özelliklerinin önemli olduğunu düşünüyorum.					
17. Hemşireliğin toplum için çok gerekli bir meslek olduğunu düşünüyorum.					
18. Hemşireliğin soğukkanlılık gerektirdiğini düşünüyorum.					

	Hiç katılmıyorum	Az katılıyorum	Orta derecede	Çok katılıyorum	Tamamen katılıyorum
Hemşirelik Mesleğini Tercih Etme Durumu					
19. Hangi koşullar altında olursa olsun hemşirelik yaparım.					
20. Her zaman hemşirelik mesleğine hayranlık duymuşumdur.					
21. Çocuklarımın hemşire olmalarını istemem.					
22. Hemşirelik mesleğini seviyorum.					
23. Ben asla hemşirelik yapamam.					
24. Hemşirelik onur verici bir meslektir.					
25. Bence hemşirelik keyifli bir meslek değildir.					
26. Hemşirelik genellikle zorunlu kalınmadıkça tercih edilmeyen bir meslektir.					
27. Hemşirelik idealimdeki mesleğe çok yakın bir meslektir.					
28. Bu meslekten nefret ediyorum.					
29. Hemşireliğin gelecek vaat eden bir meslek olduğunu düşünüyorum.					
30. Hemşirelik yapmaktansa işsiz kalmayı tercih ederim.					
31. Hemşireliğin benim için en uygun meslek olduğunu düşünüyorum.					
Hemşirelik Mesleğinin Genel Durumuna Yönelik Tutum					
32. Hemşireliğin fedakarlık isteyen bir meslek olduğunu düşünüyorum.					
33. Herkesin hemşirelik yapamayacağını düşünüyorum.					
34. Hemşirelik mesleğinin çok yorucu olduğunu düşünüyorum.					
35. Hemşireliğin büyük sorumluluk isteyen bir meslek olduğunu düşünüyorum.					
36. Hastalarla en çok iletişim kuran sağlık ekibi üyelerinin hemşireler olduğunu düşünüyorum.					
37. Hemşirelikte iş bulma imkanının fazla olduğunu düşünüyorum.					
38. Hemşirelerin çalışma koşullarının çok ağır olduğunu düşünüyorum.					
39. Hemşirelik mesleğinin hak ettiği yerde olmadığını düşünüyorum.					
40. Bence bir toplumun sağlığı hemşirelere bağlıdır.					

EK-5

KOVİD-19 KORKUSU ÖLÇEĞİ İZNİ

COVİD-19 KORKU ÖLÇEĞİ İZİN HK. Gelen Kutusu

İlknur Yazıcıoğlu 9 Haz
Alıcılar: begum

Merhaba Begüm Hanım,
Ben İlknur Yazıcıoğlu. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde İç Hastalıkları Hemşireliği bölümünde tezli yüksek lisans yapmaktayım. Yüksek lisans tezimde hemşirelik öğrencilerinin covid-19 salgınına yönelik korkularını da saptamak istiyorum. Bu nedenle tezimde covid-19 korku ölçeğini kullanmak istiyorum.Ölçeğin Türkçe versiyonunu kullanmak için izninizi rica ediyorum.
Saygılarımla.

Begüm SATICI 9 Haz
Alıcılar: ben

Hocam merhabalar,
Ölçek ektedir.
İyi çalışmalar dilerim.

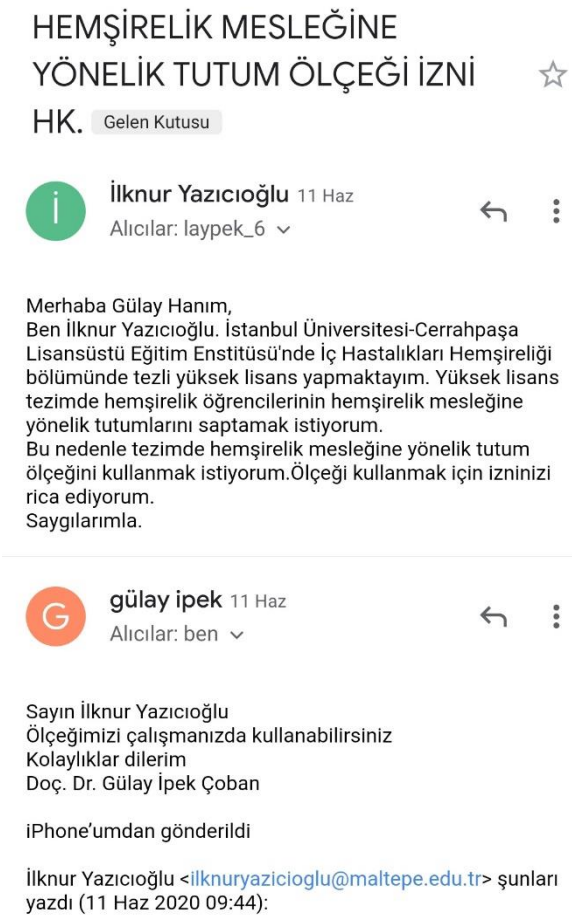
9 Haz 2020 Sal, saat 09:23 tarihinde İlknur Yazıcıoğlu <ilknuryazicioglu@maltepe.edu.tr> şunu yazdı:

Alıntılanan metni göster

--
Dr. Öğretim Üyesi Begüm SATICI
Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD
Dahili: 2350

EK-6

HEMŞİRELİK MESLEĞİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ İZNİ

HEMŞİRELİK MESLEĞİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ İZNİ HK. Gelen Kutusu

İlknur Yazıcıoğlu 11 Haz
Alıcılar: laypek_6

Merhaba Gülay Hanım,
Ben İlknur Yazıcıoğlu. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde İç Hastalıkları Hemşireliği bölümünde tezli yüksek lisans yapmaktayım. Yüksek lisans tezimde hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik mesleğine yönelik tutumlarını saptamak istiyorum.
Bu nedenle tezimde hemşirelik mesleğine yönelik tutum ölçeğini kullanmak istiyorum.Ölçeği kullanmak için izninizi rica ediyorum.
Saygılarımla.

gülay ipek 11 Haz
Alıcılar: ben

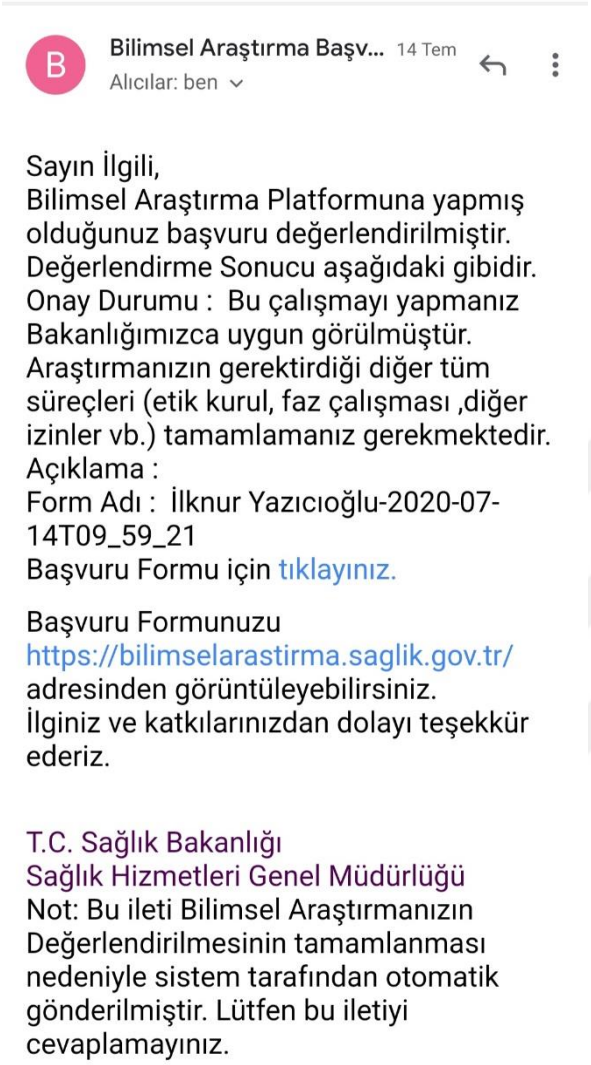
Sayın İlknur Yazıcıoğlu
Ölçeğimizi çalışmanızda kullanabilirsiniz
Kolaylıklar dilerim
Doç. Dr. Gülay İpek Çoban

iPhone'umdan gönderildi

İlknur Yazıcıoğlu <ilknuryazicioglu@maltepe.edu.tr> şunları yazdı (11 Haz 2020 09:44):

EK-7

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI BİLİMSEL ARAŞTIRMA PLATFORMU İZNİ

Bilimsel Araştırma Başv... 14 Tem
Alıcılar: ben

Sayın İlgili,
Bilimsel Araştırma Platformuna yapmış olduğunuz başvuru değerlendirilmiştir.
Değerlendirme Sonucu aşağıdaki gibidir.
Onay Durumu : Bu çalışmayı yapmanız Bakanlığımızca uygun görülmüştür.
Araştırmanızın gerektirdiği diğer tüm süreçleri (etik kurul, faz çalışması ,diğer izinler vb.) tamamlamanız gerekmektedir.
Açıklama :
Form Adı : İlknur Yazıcıoğlu-2020-07-14T09_59_21
Başvuru Formu için tıklayınız.

Başvuru Formunuzu https://bilimselarastirma.saglik.gov.tr/ adresinden görüntüleyebilirsiniz.
İlginiz ve katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

T.C. Sağlık Bakanlığı
Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Not: Bu ileti Bilimsel Araştırmanızın Değerlendirilmesinin tamamlanması nedeniyle sistem tarafından otomatik gönderilmiştir. Lütfen bu iletiyi cevaplamayınız.

ETİK KURUL KARARI

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURUL KARARI

Toplantı Tarihi: 26.06.2020
Toplantı Sayısı: 2020/07
Toplantı Saati: 15:30

Karar No: 2020/07-01

Hemşirelik Yüksekokulu Arş. Gör. İlknur YAZICIOĞLU tarafından hazırlanan "Hemşirelik Öğrencilerinin Covid-19 Salgınında Yaşadıkları Korku İle Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı bilimsel araştırma önerisi ve ölçekleri 26.06.2020 tarihinde incelenerek T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu Yönergesinin 6. maddesinde yazılı; **"Bilimsel disipline bağlılık, yaşama saygı, zarar vermeme, olası zarar ve riskler konusunda tüm ilgilileri bilgilendirme, insan ve topluma sorumluluk"** gibi ilkelere uygun olduğuna; yayına temel oluşturan araştırmanın tasarım, planlama ve yürütülme aşamalarında katkıda bulunanlara yer verilmesi, eksiksiz ve doğru kaynak gösterilmesi, gereken biçim ve doğrulukta atıflarda bulunulması kaydıyla yapılmasının etik olarak uygun olduğuna; toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verilmiştir. "Sağlık Bakanlığı tarafından Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan **"COVID-19 Bilimsel Araştırma Değerlendirme Komisyonu"**nun kararı gereğince;

- COVID-19 hastalığı ile ilgili olarak araştırmacılar tarafından başlatılması ve yürütülmesi planlanan, klinik araştırmalar dahil insanlar üzerinde yürütülecek tüm bilimsel çalışmalar ve retrospektif araştırmalar için etik kurul başvurusundan önce bu Komisyona bildirim yapılması gerekmektedir.
- Daha önce etik kurul izni almış COVID-19 konusundaki araştırmalar için de en kısa sürede Komisyona başvuru yapılmalıdır."

kararı gereğince **COVID-19 Bilimsel Araştırma Değerlendirme Komisyonu**'na başvuru yapması gerekmektedir.

Prof. Dr. Belma AKŞİT
Etik Kurul Başkanı

KURUM İZNİ

maltepe üniversitesi istanbul www.maltepe.edu.tr maltepe university istanbul www.maltepe.edu.tr

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Sayı : 43660838-605.01
Konu : Arş. Gör. İlknur YAZICIOĞLU'nun
Kurum İzni

HEMŞİRELİK YÜKSEKOKULU MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 07.08.2020 tarihli ve E.108352 sayılı yazınız.

İlgi yazınızla öğretim elemanlarınızdan Arş. Gör. İlknur YAZICIOĞLU'nun "*Hemşirelik Öğrencilerinin Covid-19 Salgınında Yaşadıkları Korku ile Hemşirelik Mesleğine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*" adlı çalışmaları kapsamında, Yüksekokulunuz Hemşirelik öğrencilerine (tüm sınıflara) anket uygulamak istediği bildirilmiştir.

Arş. Gör. İlknur YAZICIOĞLU'nun belirtilen anket çalışmalarını Müdürlüğünüzün uygun gördüğü gün ve saatlerde uygulaması uygun görülmüştür.

Konuyla ilgili bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Belma AKŞİT
Rektör Yardımcısı

Maltepe Üniversitesi Marmara Eğitim Köyü Maltepe/İSTANBUL
Tel:0 (216) 626 10 50 - 2094 Fax:0 (216) 626 10 70 E-Posta:maltepe@maltepe.edu.tr
İnternet Adresi:www.maltepe.edu.tr Kep Adresi:maltepeuniversitesi@hs01.kep.tr
Bilgi İçin:Cemal KOPUZ
EBYS Sistem Sorumlusu
yaziizleri@maltepe.edu.tr

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 SALGININDA YAŞADIKLARI KORKU İLE HEMŞİRELİK MESLEĞİNE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ORIJINALLIK RAPORU

%17	%16	%5	%9
BENZERLIK ENDEKSI	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCI ÖDEVLERI

BIRINCIL KAYNAKLAR

1	toad.halileksi.net İnternet Kaynağı	%3
2	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	%1
3	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	%1
4	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	%1
5	ocakummuhan.blogcu.com İnternet Kaynağı	%1
6	covid19.saglik.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
7	openaccess.hku.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
8	Submitted to Istanbul Aydin University Öğrenci Ödevi	<%1

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı	İlknur	**Soyadı**	YAZICIOĞLU
Doğ.Yeri	İstanbul	**Doğ.Tar.**	03.04.1995
Uyruğu	T.C.	**TC Kim No**	
Email	ilknryzcglu@gmail.com	**Tel**	

Eğitim Düzeyi

	Mezun Olduğu Kurumun Adı	**Mez. Yılı**
Lisans	Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Hemşirelik Yüksekokulu	2017
Lise	İstanbul Köy Hizmetleri Anadolu Lisesi	2013

İş Deneyimi (Sondan geçmişe doğru sıralayın)

	Görevi	**Kurum**	**Süre (Yıl - Yıl)**
1.	Araştırma Görevlisi	Maltepe Üniversitesi	2019-
2.	Hemşire	Yeditepe Üniversitesi Hastanesi Onkoloji-Hematoloji Servisi	2017-2018

Yabancı Dilleri	**Okuduğunu Anlama***	**Konuşma***	**Yazma***	**YÖKDİL Puanı**	**(Diğer) Puanı**
İngilizce	İyi	İyi	İyi	83,75	
Almanca	Orta	Orta	Orta	-	telc Deutsch B1 Zertifikat

*****Çok iyi, iyi, orta, zayıf olarak değerlendirin

	Sayısal	**Eşit Ağırlık**	**Sözel**
ALES Puanı	78,38	80,05	69,87
(Diğer) Puanı			

Bilgisayar Bilgisi

Program	**Kullanma becerisi**
Microsoft Office	İyi
SPSS	Orta

Yayınları/Tebligleri Sertifikaları/Ödülleri

Uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

1. Kara B., Yazıcıoğlu İ.. Healthcare Professionals'Beliefs and Attitudes Toward Home Hemodialysis. JOJ Nurse Health Care. 2018; 6(2): 555683. DOI:10.19080/ JOJNHC.2018.06.555683.

2. Kara B., Yazıcıoğlu İ.. Knowledge, Beliefs and Attitudes of Turkish Patients on In-Center Hemodialysis Toward Home Hemodialysis: A Pilot Study. Journal of Clinical and Practical Nursing,2018;1(1):23-25.

Ulusal hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

1. Özen N.,Yazıcıoğlu İ.,Çınar F.İ. Hemşirelik Öğrencilerinin Sağlık Bakımında Bilgisayar Kullanımına Yönelik Tutumları ile Klinik Karar Verme Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi 2017;14(2):112-118

Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan bildiri kitabında basılan bildiriler

1. Özen N.,Yazıcıoğlu İ.,Çınar F.İ. Hemşirelik Öğrencilerinin Sağlık Bakımında Bilgisayar Kullanımına Yönelik Tutumları ile Klinik Karar Verme Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi(Sözel Bildiri). 15.Ulusal Hemşirelik Öğrenci Kongresi 2016.

2. Tenekeci E.G.,Yazıcıoğlu İ.,Kara B. Hemşirelik Öğrencilerinin Tıbbi Atıkların Yönetimi Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Farkındalıklarının Belirlenmesi(Sözel Bildiri). 15.Ulusal Hemşirelik Öğrenci Kongresi 2016.

Özel İlgi Alanları (Hobileri): Sinema.